

KULTÚRA

ROČNÍK X. – č. 6

DVOJTÝŽDENNÍK ZÁVISLÝ OD ETIKY

21. MARCA 2007

Vydáva Factum bonum, s. r. o. • Šéfredaktor Teodor Križka • Redakcia: Sološnická 41, 841 05 Bratislava, Tel./fax: 654 12 388 • e-mail: redakcia@kultura-fb.sk • Cena 29 Sk

Kostol je symbol. Byť symbolom, to je modus bytia každého kostola. Symbolickú podstatu každého kostola opísal Ladislav Hanus v krásnej monografii „Kostol ako symbol“ (Lúč, Bratislava 1995). Kostol-symbol rozpráva o človeku osudovo zahľadenom za horizont, do diaľok neviditeľného. Rozpráva o človeku, ktorého osudom je načúvať hlas, ktorý ho z tejto diaľky oslovuje tichom. Kostol-symbol sa pokúša výtvarnou rečou čosi povedať o tomto neviditeľnom a nevysloviteľnom.

To platí o každom kostole. O každom jednotlivom kostole to však platí inak. Každý kostol o tom istom rozpráva inak, po svojom. Jednotlivé kostoly sa líšia svojím jazykom, rečou, ktorou sa pokúšajú vyjadriť ono „ineffabile“. Sú stelesnením konkrétneho genia loci. Stojac na mieste, kde sa križuje konkrétny čas s konkrétnym priestorom, história s regiónom, rozprávajú o svete za horizontom skúsenosti. O tomto svete rozprávajú rečou kultúry svojej doby a svojej krajiny. Rozprávajú o konkrétnych a hmatateľných veciach a udalostiach okolo seba snažia sa vyjadriť dačo z nevysloviteľného a neviditeľného sveta za horizontom. Takto každý kostol rozpráva vlastnou rečou. Aj bratislavský Modrý kostol rozpráva svoj neopakovateľný príbeh. Stačí pozorne počúvať.

Modrý kostol

Pozornosť na tento zaujímavý a svojim spôsobom výnimočný kostol upriamila nedávno monografia od Jozefa Haľka „Modrý kostol“. Dejiny kostola sv. Alžbety v Bratislave“ (Lúč, Bratislava 2006). Kostol bol postavený v Bratislave na prelome 19. a 20. storočia. Postavený bol na mieste, kde sa stretávajú dve kultúrne proveniencie, a to v dramatickej dobe, keď sa kultúrna a politická situácia v celej Európe radikálne menila. Reč kostola-symbolu situovaného na takomto mieste a v takejto dobe je nutne viacvýznamová, ba v mnohom až protirečivá, stále však živá, aktuálna. To, čo nám dnes rozpráva Modrý kostol, nie sú len spomienky na svet včerajška. Model Modrého kostola totiž stojí dnes v bruselskom parku mini-Európa ako symbol Slovenska. V tomto aktuálnom európskom kontexte rezonuje reč Modrého kostola v ďalšej významovej rovine. Pekná monografia J. Haľka nám pomôže hlbšie vniknúť do zložitej symboliky tohto kostola. Priam nás k tomu vyzýva, pretože o dačom podrobne a zasvätené rozpráva a o dačom veľavravne mlčí. Nemlčí však tak, aby sa zmysel zamlčaného nedal nájsť, či aspoň tušiť.

Kniha je skutočne veľmi pekná, výtvarne pôsobivá. Má veľa krásnych, starých i nových fotografií, rôznych nákresov a pod. Robená je veľmi starostlivo. Písaná je na dobrej odbornej úrovni, pritom však ľahko a zrozumiteľne. Čitateľa oboznámi nielen s Modrým kostolom, ale aj s názormi a postojmi autora. Rozpráva o budapeštianskom architektovi Ödönovi Lechnerovi, ktorý kostol projektoval. Bol to architekt, ktorý sa snažil vytvoriť „osobitý maďarský národný sloh“. Tento národný sloh mal tvoriť architektonický ekvivalent dielam maďarských básnikov, dielam Petőfiho a Aranyiho. Ďalej sa oboznámime s bratislavským sochárom A. Riegelem a jeho krásnymi plastikami. Veľa sa dozvieme aj o výzdobe kostola, o architektonických detailoch, symboloch, o interiéri i o mobiliári. Jozef Haľko podrobne píše i o zložitých peripetiách okolo vzniku kostola, o ľuďoch okolo neho, o ľuďoch, ktorí s ním doslova žili. Dozvieme sa, že kľúčovú úlohu

Jar na Detve, 1940

Kostol...

pri vzniku kostola zohrala grófka Gabriela Szapáryová a jej dcéra, že okolo Riegeleho sochy sa angažovala grófka Helena Szapáryová. Hoci je kniha písaná veľmi vecne, darí sa jej ukázať aj veľa zo svojskej kultúrnej a morálnej atmosféry, v ktorej kostol vznikol a ktorej chvíľku i slúžil. Je

JÁN URBÁNEK

to atmosféra určená etosom a mentalitou maďarskej aristokracie svetskej i cirkevnej. V konkretizovanej, symbolickej podobe to vyjadruje kupola kostola s dvojkřížom symbolizujúca Uhorský štátny znak.

Impulz na stavbu kostola vyšiel od ostrihmského primasa Kolosa Vaszaryho v roku 1906. Prímisa k tomu podnietila skutočnosť, že v novostavbe prešporského gymnázia sa nerátalo so žiadnym bohoslubným priestorom. Preto sa obrátil na ministra školstva grófa Alberta Apponyiho so žiadosťou, aby sa k budove Prešporského kráľovského gymnázia zriadila patričná bohoslubná miestnosť. Keďže túto myšlienku pod-

porovali viaceré veľmi urodzené osobnosti maďarskej aristokracie a menej urodzené osobnosti prešporskej elity, Modrý kostol sa napokon postavil. Jeho hlavným cieľom bola „formácia študentov a spása ich duší“. Takto to povedal riaditeľ gymnázia Karol Polikeit.

Modrý kostol je opísaný ako koherentný architektonický celok, v ktorom je všetko podriadené jednému výtvarnému kánonu a jeho symbolike. Kostol patrí do širšieho výtvarného európskeho kontextu.

V druhej polovici 19. storočia vznikali v celej Európe - najmä v jej metropolách - historizujúce národné architektonické slohy. O stavbách v tomto slohu píše podrobne Ladislav Hanus vo viacerých svojich monografiách. V jednej z nich - Kostol ako symbol - čítate toto: „Trápne to pôsobí najmä v Budapešti, kde úžitkové budovy (ako banka, sporiteľňa či pošta atď.) sú stavané v historických slohoch, čo dlho vyvolávalo zmatok (kde sme? - v tureckých kúpeľoch či kostole?)“.

(Pokračovanie na 4. strane)

Isto si mnohí pamätajú na prvú lastovičku chrapúnstva, ponovembrovým Kultúrnym životom publikovanú poviedku, v ktorej autor hanobil Ježiša Krista. Vtedajší predseda vlády ešte nemal na výber a jednoducho musel zastaviť štátnu dotáciu tomuto periodiku. Nevieť posúdiť, nakoľko tak urobil z vlastnej iniciatívy a nakoľko v jeho rozhodnutí zohrala úlohu verejná mienka.

Z prvej lastovičky (aj napriek spomenutému rozhodnutiu zásahu) dnes počítame každodennú totalitu chrapúnstva. Počnúc reklamou a končiac skladbou televíznych programov. Netreba na to ani nijakú osobitnú analytickú schopnosť, aby človek nadobudol nie dojem, ale priam presvedčenie, že ide o sústredený útok na ľudskú osobu i na národné spoločenstvo. Cieľom sú srdca týchto terčov, ich pamäť a identita a samozrejme morálka.

Totalita chrapúnstva

TEODOR KRIŽKA

Neviem, podľa čoho zodpovední (či skôr nezodpovední) určujú, akej vekovej kategórii je venovaný určitý televízny program. No vlasy dupkom vstávajú zakaždým, keď sa v popoludňajších hodinách premietajú filmy plné náznakov zvrätej ľudskej sexuality a násilia. Takmer niet filmu, ktorý by svoju chudobu myšlienok neopieral o primitívne slovné narážky, v ktorých sa mladý človeček „pripravuje“ na otvorenú zvrhlosť ako každodennú samozrejmosť. Z hanobenia ľudskej osoby a jej dôstojnosti sa stal biznis. Trh s bulvárnymi informáciami, ak také voľáčo vôbec možno nazvať informáciou, sa stal výnosný. Vďaka čomu? No predsa vďaka nízkemu stupňu uvedomenia, že uspokojovaním úpadkových potrieb nielen umožňujeme bohatnúť tým, ktorí na nás nachystali dobre sofistikovanú pascu, ale deštruujeme samých seba a pripravujeme krok za krokom pekló pre budúcu spoločnosť.

Ciele, ako vidieť, sú stále rovnaké. Menia sa iba formy a prostriedky. Keď sa obzrieme dozadu, hoci len na uplynulé storočie, zjavne vypláva na povrch globálny cieľ deštruovať tradičný hodnotový systém. Predmetom útokov, ktoré sa opäť koncentrujú okolo najvyšších cirkevných predstaviteľov, bolo a zostáva najmä kresťanstvo, osobitne katolícke. Hovorím o globálnom ciele preto, lebo tieto tendencie nie sú vlastné iba izolovaným, neškodným skupinkám, no kampaňovito zasahujú celé regióny. Paralelne s množiacimi sa útokmi na osoby máme možnosť vidieť premyslený sled dokumentárnych filmov, ktoré sa šikovnými metódami usilujú dať pseudoinformáciám vedecký charakter. Určite nejde iba o túžbu po chvíľkovej senzácii, keď sa objavujú zaručené Ježišove hroby, nachádzajú sa zmienky o údajných Kristových bratoch, ba dokonca špekulácie o zaručených, počítačom vytvorených podobách biblických postáv.

Každá „pokroková“ revolúcia sa viac či menej sústredila práve na cirkev. Raz zvolila krvavé metódy, gulagy, vraždenie, kultúrne barbarstvo v podobe likvidácie sakrálnych stavieb a pod., inokedy sa uchýlila k „miernejším“, resp. menej transparentným formám útokov. Vždy však badať podobný kľúč. Úsilie o rozdelenie náboženského spoločenstva a uvedenie ho do sebatýznivej diskusie, ktorá môže vyústiť i do krvavého konfliktu.

A, žiaľ, naša nízka uvedomenosť sa zakaždým nachytá. Naša malovernosť a ľahostajnosť, v ktorej nás médiá denne trénujú, je však sebazničujúca.

Načase prebudiť sa a prestať vnímať dianie okolo ako náhodný sled udalostí, ale pozorne čítať rukopis zlého.

www.kultura-fb.sk

Od vyhlásenia Slovenského štátu 14. marca 1939 uplynulo 68 rokov. I tohto roku sme si na rôznych miestach pripomenuli tento významný medzník v dejinách národa. Cesta k štátnej zvrchovanosti sa tiahne ako pestrá stuha politického vývoja, poznačená mnohými zápasmi a obeťami za rovnoprávnosť. Mnohé generácie už za Uhorska pracovali za národné práva, za uchovanie národnej identity a sociálnu spravodlivosť. Po vytvorení Česko-slovenskej republiky Slováci dúfali, že sa naplní sľub o rovnoprávnosti zakotvený v Pittsburskej dohode, ale ten sa odkladal a českí politici dohodu považovali už len za zdrap papiera. Časť trepezlivosti pretiekla a Andrej Hlinka už v januári 1938 varoval českých politikov: „Ak nás Praha nepočuje, ak Pittsburská dohoda, autonómia, nestane sa skutkom, tak povieme Prahe Zbohom!“ a v júni 1938 na otázku talianskeho spravodajcu: „A vari by ste nechceli samostatnosť?“, Hlinka zareagoval: „Odpovedal som mu otázkou: Ktorý národ na svete nechce samostatnosť? Zostal mi podľžen odpoveďou.“ Prišiel 6. október 1938 a všetky politické strany, okrem komunistov, vyhlásili v Žiline autonómiu, za ktorú bojovala HSĽS 20 rokov pod heslom „Za Boha, za národ“. Mat' vlastný štát je teda prirodzená túžba národa a mali ju oprávnené i Slováci. Bolo iba otázkou času, kedy národ politicky, materiálne i odborné dospeje a naskytne sa mu príležitosť, aby sa ujal správy vlastného štátu. Vzniknutá politická a mocenská

STANISLAV MÁJEK

14. marec 1939 - završenie cesty k štátnosti

situácia v tých časoch iba urýchlila vývoj k samostatnosti. Keď hrozilo nebezpečie rozdelenia a okupovania Slovenska, politická reprezentácia konala zodpovedne a poslanci Slovenského snemu legitímnym spôsobom vyhlásili samostatný Slovenský štát, čím sa zachránila aj národná existencia. Napokon i história je skúpa pri rozdávaní dejinných príležitostí. Národ to uvítal, bol ochotný prinášať aj obeť, o čom svedčí aj zbierka na národný poklad. Priaznivá situácia na osamostatnenie, vznikla i v roku 1992, keď občania vo voľbách odovzdali hlasy stranám, ktoré presadzovali zvrchovanosť Slovákov a tie potom v tomto duchu aj konali. Žiaden objektívne uvažujúci Slováčik dnes nemôže zapochybovať o tom, že rozhodnutia ako v roku 1939, tak i v roku 1992 boli správne a pozitívne. Slovensko za tých krátkych 6 rokov samostatnosti podstatne zvýšilo životnú úroveň obyvateľstva, vybudovalo školstvo na všetkých úrovniach, podobne zdravotníctvo, priemysel, poľnohospodárstvo, vznikli vedecké pracoviská, úspešne pracovali mnohé kultúrne a národné ustanovizne, čím vzrástlo aj národné povedomie, ktoré by sa dnes u mnohých malo znova

prebudiť. O úspechoch prvej Slovenskej republiky napísali v svojich pamätiach nielen Peter Zaťko, Gejza Medrický, Imrich Karvaš, ale aj Gustáv Husák a ďalší. Český ekonóm, univerzitný profesor Dr. Alois Matura, ako súdny znalec v roku 1946 napísal: „Slovensko dosiahlo hospodárske položenie päťkrát výhodnejšie, než majú české zeme. Slovenské hospodárstvo počas vojny ušetrilo pre finančné hospodárstvo cca tri miliardy päťsto miliónov Kčs. Po švajčiarskom franku a švédskych korunách bola slovenská koruna pomerne najstálejšou menou, ktorá mala najmenšie hospodárske riziko.“ – koniec citátu. Pritom na clearingovom účte s Nemeckom ostalo asi 12 miliárd Sk v náš prospech, ktorý doteraz nebol vyrovnaný. Prečo ale potom taká kampaň proti vyjadreniam arcibiskupa Mons. J. Sokola, ktorý sa vyjadril o dobrej životnej úrovni mnohých, predtým chudobnejších rodín? Prečo práve teraz sa vyťahujú spisy ŠTB? Ide samozrejme o mediálnu kampaň liberálov, marxistických ideológov a ich novinárskych lokajov proti verným kňazom Katolíckej cirkvi a to nie pre taľafatky ktoré popisali ŠTB-áci nohsledovia, ale pre ich otvorené ná-

rodné povedomie a objektívne hodnotenie našich dejín! To, čo nedávno predviedla istá časť redaktorov, hlavne súkromných médií, nemožno nazvať inak ako špinavosť, podlosť a pripomínajú mi propagandistov NKVD, alebo gestapa.

Je potešujúce, že zaznievajú aj objektívne slová a hodnotenia našich osobností, ako aj prvej Slovenskej republiky, ktoré prináša hlavne dvojtýždenník Kultúra. Nedávno prezident Slovenskej republiky Dr. Ivan Gašparovič v rozhovore pre Hospodárske noviny z 22. januára 2007 okrem iného povedal: „Na slovenský štát sa však nedá pozerat' len negatívne. Ak by nebol slovenský štát, možno by dnes nebolo ani Slovensko.“

Záverom by som rád citoval slová prezidenta prvej Slovenskej republiky Dr. Jozefa Tisu z obhajovacej reči pred súdom, ku kritike politiky jeho súčasníkov: „Dnes sa môžeme pochváliť, že sme dokázali sebestačnosť nielen na materiálnom a hospodárskom poli, ale aj na poli kultúry a vedeckom. ...Výsledky, ovocie tejto politiky slúžia národu. Táto politika ale mala najväčší úspech práve v tom, že vyviedla národ z pocitu menejcennosti, pomohla priniesť dôkaz sebestačnosti mravnej i hospodárskej. Preto historický význam štátnej samostatnosti tkvie v tomto.“ Tento známy historický dôkaz si uvedomovala aj generácia politikov v roku 1968, ale hlavne v roku 1992. Naša vďaka preto patrí generácii politikov, ktorí 14. marca 1939 hlasovali za slovenskú štátnosť, ako aj tým, ktorí sa zaslúžili o jej obnovenie.

V roku 2007 sa Charta 77 pri príležitosti okrúhleho výročia od jej vzniku dostáva opäť do pozornosti. Na poroch vychádzajú poznatky, ktoré donedávna v popredí záujmu nefigurovali, bez ktorých však objasnenie jej činnosti a hlavne zabezpečenie existencie jej hlavných protagonistov nebolo možné. Ide o otázku financovania tejto iniciatívy na ochranu ľudských práv, ktorú zakladateľ nadácie Chatry 77, atomový fyzik František Janouch, v sérii článkov pre *Lidové noviny* nedávno prevetral. Vyplýva z nich, že okrem finančných príspevkov vo forme kultúrnych cien to bol hlavne americký finančník George Soros, ktorý v rokoch 1981-1989 poslal na kontá tejto švédскеj nadácie 2 milióny dolárov. Sám Janouch na to spomína: „V podstate som od neho dostal peniaze na všetko, čo som pre nadáciu potreboval. Boli sme úplne prvou nadáciou, s ktorou týmto spôsobom spolupracoval.“¹

K mýtu okolo Charty 77, ktorý hlavne v zahraničí dlhodobo pretrváva, je mýtus o česko-slovenskej spolupráci v rámci tejto disidentskej organizácie. Otázkou postavenia Slovákov, hájenia ich záujmov, teda hĺbkovej analýzy tohto z dnešného hľadiska neopodstatneného tvrdenia sa málokto zaoberal, pričom reakcie niektorých zahraničných novinárov na založenie Charty a jej vzťahu ku Slovákom sú zaujímavé a hodné širšieho výskumu. Odpor proti komunistickému režimu sa na Slovensku dial z iných východísk, predovšetkým z iných mentálnych dispozícií, odlišnej dejinnej skúsenosti ako aj motivácie, keď napriek ateizácii a boľševizácii u Slovákov naďalej pretrvával skôr konzervatívny a k vlastným tradíciám viazaný postoj vyplývajúci z prevažne kresťanskej orientácie. Myšlienka pokroku a revolúcie, myšlienka oslobodenia človeka od útlaku – táto takpovediac ideológia oslobodenia človeka, ako ju hlásal Karl Marx –, nenašla u Slovákov v povojnových rokoch ani len zlomok toho ohlasu, ktorý nám je známy z postoja predných českých intelektuálnych činiteľov.² Preto hlavným nosníkom slovenského odporu voči diktatúre jednej strany bol motivovaný náboženskými pohľadmi a bojom za uskutočnenie náboženských slobôd. Nie náhodou stúpila povestná sviečková manifestácia z 25. marca 1988 ako aj nie menej významné púte a celková aktivita tzv. podzemnej cirkvi do dejín protikomunistického odboja na Slovensku.

Čo bolo teda hlavnou príčinou malej odozvy ideálov českých chartistov

medzi Slovákami? Taliansky publicista Leo Magnino považuje predovšetkým absenciu jasne národných a náboženských prvkov tohto občianskeho hnutia, keď píše: „Charta 77 ako otvorené vystúpenie proti diktatúre našla v celom západnom svete veľkú odozvu. Nie je prekvapením, že vyvolala u všetkých slobodne mysliacich ľudí morálnu a občiansku solidaritu. Avšak popri oprávnenom vystupovaní za slobodu a rešpektovaní ľudských práv nespokořovali sme žiadnu požiadavku slovenského národa, ktorý – ako vieme – takisto túži po slobode a po národnej nezávislosti. Len postupne sa dozvedáme, že prevažná väčšina chartistov sú Česi, k tomu ešte bývalí komunisti, ktorí už raz boli pri moci.“³

Pre Slovákov bolo samozrejme spájať princíp dodržiavania ľudských práv

BEÁTA BLEHOVÁ

Charta a Slováci

so samourčovacími právami. V tomto zmysle sa vyjadril známy exilový činiteľ, dlhoročný redaktor Rádia Slobodná Európa, Imrich Kružliak, v exilovom mesačníku *Horizont*: „V slovenskom prípade boj za ľudské práva bol preto vždy spojený aj s bojom za práva národné. Zodpovedá to aj zmyslu našej národnej filozofie, že nielen jednotlivec má mať ľudský charakter, ale že aj národ musí mať svoju ľudskú tvár. Aj dnes s bojom za ľudské práva prichodí nám spájať i boj za ľudsky dôstojnú sebarealizáciu národa.“⁴

Zdá sa, že občianska iniciatíva Charta 77 nielen vznikla v českom prostredí bez predchádzajúcich konzultácií so slovenskou stranou, ale do poslednej chvíle obraňovala české záujmy. Bola fait accompli, keď sa o nej Slováci dozvedeli a keď štátna bezpečnosť proti nej začala kampaň tzv. Anticharty. Napriek tomu ju podpísalo aj niekoľko Slovákov, väčšina z nich mala trvalý pobyt v Prahe. Dominik Tatarka za podpis zaplatil dlhoročnú izoláciu a publikačným zákazom, hoci táto sa nevzťahovala priamo na jeho spoluprácu s českým disidentom, ale – to platí aj pre Milana Šimečku st. –, vyplývala z jeho tzv. „angažovania sa na strane pravicových a oportunistických síl“ počas Pražskej jari. Jeho vyradenie zo spisovateľskej obce sa udialo ešte v počiatkoch tzv. normalizácie. Niektoré diela „zakázaného autora“ ako „V úzkosti hľadania“

(vyšlo v reedícii v 1971 v Slovenskom spisovateľi, pôvodne vyšlo dielo v 1942 vo vydavateľstve Matice slovenskej), v ktorom vyjadruje svoj protest proti „farskej republike“ vyjsť však mohli.⁵ Dvom signatárom, katolíckym kňazom, Mariánovi Zajíčkovi a Róbertovi Gombíkovi, bol vzatý súhlas na vykonávaní kňazského povolania. Bývalý vedúci ideologického oddelenia pri ÚV KSS Miroslav Kusý sa pokúsil v rámci vysielania Slobodnej Európy vysvetliť problém malého nadšenia Slovákov pre českú paralelnú kultúru. Podľa neho dôvody treba hľadať v odlišnom politickom a hospodárskom vývoji pred a po roku 1968. Keďže sa Slováci až v šesťdesiatych rokoch 20. storočia v dôsledku industrializácie a urbanizácie krajiny začali považovať za moderný národ, reflektovali teda vlastné utlačanie počas

doch Charty 77 je spisovateľka Hana Ponická. Prípád „Ponická“ je známy z aféry okolo jej nedovoleného vystúpenia na III. zjazde Zväzu slovenských spisovateľov 3. marca 1977. Ponická kritizovala vo svojej pripravenej reči, ktorá síce zaznieť nesmela (bola však publikovaná 4. mája vo francúzskom denníku *Le Monde*), skutočné položenie niektorých jej kolegov, ktorí nesmú publikovať a sú prinútení k životu v spoločenskej izolácii ako aj celkový duchovný útlak v spoločnosti: „žijeme už deväť rokov v ovzduší napätia celospoločenského... Stratili sme však i veľa významných živých tu aj inde žijúcich spisovateľov, tvorby plne schopných. Ich dielo už viac rokov nevychádza. ...Nikdy nezabudnem ani na obraz našej súčasnej literatúry, aký sa mi zjavil pred pár rokmi, keď mi žiaci aj ich učelia a profesori

ta môže síce uškodiť niektorým komunistom, avšak nie komunistickému hnutiu ako celku. Ako druhý dôvod spomína autor vlastnú skúsenosť počas zakladania jeho organizácie. Husák tento krok ostro napadol a keď sa chcel Vidra ohradit', tak jeho stanovisko nechcela uverejniť nielen slovenská tlač, ale aj redakcia *Literárnych novín*, kde toho času sedelo niekoľko budúcich chartistov. Keď napokon došlo k zakladaniu organizácie, na akciu sa síce dostavilo takmer 2000 záujemcov, chýbali však politickí väzni a komunisti, hoci boli osobitne pozvaní.⁶

Charta sa však od zahraničných Slovákov dočkala aj uznania. Keď 11. marca 1985 signatári uverejnili tzv. Pražskú výzvu k aktuálnym otázkam mieru a bezpečnosti v Európe, bolo pre slovenských emigrantov zaujímavé, že v nej po prvýkrát odznela všeobecná výzva na uskutočnenie samourčovacieho práva. Celková línia slovenských exilových činiteľov však nemala za cieľ Chartu pred svetovou verejnosťou difamovať. Naopak, malo ísť o naplnenie spoločného cieľa, ktorý bol ako v zahraničí, tak na Slovensku všetkým úprimným odporcom komunistickej diktatúry vlastný – jej odstránenie.

POZNÁMKY:

1 Václav Drchal, *Tuzexové bony ze Švédska* (rubrika: Charta 77 – peníze), in: *Lidové noviny*, Praha 9.1.2007, S. 3.

2 K myšlienkovým postojom českej inteligencie po roku 1945 pozri Emanuel Mandler, *Inetelktuálové na cestě k nepolitické politice*, in: *Soudobé dějiny 2/1*, Praha 1995, 65-92.

3 Leo Magnino, *Slowaken sind reif für Eigenstaatlichkeit*, in: *Slowakei 16*, München 1977-1978, 97.

4 Imrich Kružliak, *Za ľudské práva*, in: *Horizont, júl/august 1978*. Tu citované podľa Imrich Kružliak, *V čakárni dejín. Obrazy slovenských osudov*, Bratislava 1999, 272.

5 Beata Blehová, *Die Kulturpolitik der Slowakei in der Zeit der „Normalisierung“*, in: Peter Bachmaier – Beata Blehová (ed.), *Der kulturelle Umbruch in Ostmitteleuropa. Der Transformationsprozess und die Bildungs- und Kulturpolitik Tschechiens, der Slowakei, Polens und Ungarns im Kontext der internationalen Beziehungen Frankfurt am Main e.a.* 2005, 163.

6 Miroslav Kusý, *Slovenský fenomén*, in: *Listy 15/5*, Rim 1985, 35f.

7 *Ibid.*

8 PÚV KSS, 11.3.1977: *Neprednesený diskusný príspevok členky ZSS Hany Ponickéj na III. Zjazde ZSS*, f. 3, fasc. 302/21.3.77/Inf.a, č.k. 1478.

9 Blehová, *Kulturpolitik*, 173.

10 *Bulletin Svetového kongresu Slovákov*, č. 26.

Ďalšou známou osobnosťou v ra-

V oblasti vysokého školstva sa za obdobie rokov 1946-1989 nahromadilo množstvo problémov. Na mnohé z nich poukázala aj štúdiá *Absurdity vysokého školstva (1)*, uverejnená v *Kultúre* č. 13-14/2004 a 15-16/2004. Stručne pripomeňme aspoň niektoré najzávažnejšie.

Na deformáciách školstva v oblasti štruktúry a obsahovej náplne výuky v celej Č-SR sa asi najvýraznejšie podieľala reforma z r. 1953. Vedúcim princípom činnosti VŠ bol princíp KŠČ, zavrhli sa demokratické princípy, vylúčili sa samosprávny systém riadenia VŠ. Princíp výkonnosti a zásluhovosti bol ignorovaný. Kritika a polemika absentovali, boli programovo vylúčené zo života VŠ. Prirodzené osobnosti, ktoré prečnievali aj tak nízky priemer, boli potláčané. *Devastácia vysokého školstva sa stala súčasťou devastácie školstva, kultúry a vzdelanosti vôbec (A. Erhart, Forum scientiae, máj 1994)*. Tieto deformácie podstatne prehĺbil VŠ zákon z r. 1980, bol horší ako predchádzajúce (z r. 1950, 1956, 1966) a následok - silný ideologický tlak, centralizácia, devalvácia akademických titulov a habilitačných pokračovaní. Docenti a profesori boli menovaní na základe tzv. komplexného hodnotenia, podstatná bola tzv. angažovanosť, výskumná činnosť bola „trpená“. Tento zákon bol doslova pohromou pre VŠ, poskytoval priestor pre vymenovanie priemerných a podpriemernejších učiteľov za docentov a profesorov. Nastala vysoká inflácia titulov docent a profesor u osôb bez adekvátnych výsledkov vo vedeckej a pedagogickej oblasti a bez zodpovedajúcich morálnych kvalít. (L. Ebringer, Pravda, 27. 2. 1990).

Ideológiu KŠČ boli najviac postihnuté humanitné smery štúdiá. Napr. historiografia najmä 20. storočia je zaburinená výtormi „dvorných historikov KŠČ“, tvorcami deformovanej „prago-marxistickej histórie“ (prezentácia histórie z tzv. marxistického pohľadu vypracovaného čechofilským pražským centralizmom a navyše filtrovanej judaistickým filtrom). V oblasti právnického vzdelávania stav úpadku vystihol napr. JUDr. P. Chrást, medzivojnový absolvent Práv. fak. UK v Bratislave, charakterizujú túto fakultu po čistkách a reformách ako *právnú meštianku*. Z jej lona neskoršie vznikli ďalšie právnické fakulty. Menej boli postihnuté prírodné vedy. Zameranie VŠ technických sa zmenilo len na výchovu neinvenčných inžinierskych kádov.

VŠ sa dostali do druhoradého postavenia a „extenzívny rozvoj VŠ bol charakterizovaný v podstate stredoškolským spôsobom výučby. Systém zakladania pracovísk podľa osobností (až na výnimky) nebol charakteristický, výsledky práce boli nepodstatné pre obsadzovanie funkcií (J. Krcho, Pravda, 22. 2. 1993). Takže stručne možno konštatovať, že stav v školstve vrátane vysokých škôl v r. 1989 bol poznačený mravnými i odbornými deformáciami z doby panovania štátostany. Výsledkom bolo zaostávanie VŠ vo vtedajšej Č-SSR za VŠ vo vyspelých krajinách ako v kvalite vedecko-výskumnej činnosti tak aj v kvalite výuky a vzdelanosti.

Zmeny

v poprevratovom období

Iniciatíva na nápravu prišla začiatkom r. 1990 z okruhu vedeckých osobností. Ako každý proces aj tento vyžadoval tzv. prahovú koncentráciu osobností v uvedenej komunite. Iniciatíva po očiste VŠ sa však nekonala - pre nechotu vysokoškolskej komunity, ktorá sa postavila proti tomu (!). Asi by bolo ilúziou očakávať inú reakciu z tohoto odboru i mravne zdevastovaného prostredia. Koľko by bolo kateder bez profesorov? Nesvedčilo takéto odmietnutie o ich nízkej odbornej kvalite, nízkej zodpovednosti voči spoločnosti a absencii elementárnej etiky?

Absurditu na VŠ sa však diali aj po prevrate a boli implantované aj z najvyšších štátnych a kruhov - priamo od prezidenta Č-SFR. Na ilustráciu aspoň jeden z prípadov. Tento nedemokraticky zvolený prezident vymenoval začiatkom r. 1990 nových rektorov VŠ. Medzi nimi aj rektora UK v Bratislave, bývalého vedeckého ideologic-

JÁN DUDÁŠ

Je akademický senát demokratický orgán?

kého oddelenia ÚV KSS spred roka 1968. Teda šéfidológ vládnucej strany v období jej totality, ktoré reprezentovalo v začiatkoch boľševické besnenie, perzekúcie, týranie a vraždenie pomocou zinscenovaných súdnych procesov. Na tom nemení nič ani to, že dotyčný šéfidológ sa po okupácii v r. 1968 stal disidentom, pretože už raz totálne morálne a odborne zlyhal.

V r. 1990 došlo k ustanoveniu vedúcich kateder voľbou členmi katedry. Avšak z pracovísk vypudené osoby - z morálnych a odborných dôvodov - no s ponechanou hodnotou „komplexného“ profesora boli prijaté iných VŠ, ktoré nemali garantov študijných odborov - profesorov pre príslušné odbory. A nutne ich potrebovali pre svoje udržanie sa, aby neboli zrušené. Bol to jeden z ďalších zárodokov neskorších deformácií vo vysokom školstve. Tu sa prejavila nekonzistentnosť riešenia, umožnená rozpomnosťou riadiacej činnosti ministerstva školstva.

V prvej polovici r. 1990 bola pri ministerstve školstva vymenovaná expertná skupina pre prehodnotenie doterajšieho systému udeľovania vedecko-pedagogických hodností a vypracovanie nových kritérií. Cieľom bolo predložiť ministrom školstva návrh na mimoriadne opatrenie - na zrušenie komplexných profesorov a komplexných docentov, a tiež zabrániť, aby sa docentmi a profesormi nestali v budúcnosti ľudia nízkej odbornej úrovne, lebo len v pote tváre v laboratóriách sa vytvárajú hodnoty prispievajúce do svetovej vedy. Predsedom komisie bol menovaný prof. L. Ebringer, ktorý bol známy širšej verejnosti z iniciálneho článku s následnou kritikou diskusiou koncom osemdesiatych rokov na stránkach týždenníka *Nové slovo* o úrovni vedeckej práce vedecko-pedagogických pracovníkov v Č-SSR, najmä česko-slovenských doktorov vied. *V počte udeľovaných titulov pred menom a za menom sme azda „európska špička“, ale na druhej strane nám podľa iných medzinárodných kritérií rapidne klesá úroveň výskumu a vývoja (Titulománia - burina vzdelanosti, Pravda 27. 2. 1990)*. Autorov, ktorých práce nikto vo vedeckých kruhoch necitoval, označil v iniciálnom článku ako *informačné nuly*. Výsledkom činnosti komisie bola vyhláska ministerstva školstva č. 448/1990 o habilitácii docentov a vymenúvaní profesorov. Na fakultách sa začala tvoriť interná legislatíva pre habilitácie docentov a inaugurácie profesorov podľa kritérií zohľadňujúcich výsledky vedeckej činnosti, no s preferovaním a dôrazom na kvantitu. Váha-úroveň kvality vedeckej práce nebola však v centre pozornosti.

Zákon o vysokých školách č. 172/1990

V prvej polovici r. 1990 Federálne zhromaždenie Č-SFR schválilo nový VŠ zákon č. 172/1990 s účinnosťou od 1. 9. 1990. Tým bol vytvorený celkom nový legislatívny rámec pre činnosť VŠ.

Nový zákon v preambule stanovil *poslanie vysokých škôl chrániť poznanie a rozvíjať vzdelávanie na základe vedeckých poznatkov a tvorivou vedeckou a umeleckou činnosťou*. Zaviedol akademické práva a slobody, slobodu bádania a uverejňovania jeho výsledkov, *nedotknuteľnosť akademického pôdy a zákaz vytvárania politických organizácií na akademickom pôde*. Vysoké školy ba i fakulty sa stali právnickými osobami. Zriaďovanie VŠ na Slovensku ponechal v kompetencii Slovenskej národnej rady a zriaďovanie fakúlt v kompetencii akademických senátov VŠ. V rámci samosprávy VŠ ustanovil *akademickú obec, akademické orgány a akademických funkcionárov*. Akademickú obec určil z učiteľov (profesor, docent, odborný asistent, asistent a lektor), vedeckých pracovníkov, študentov. Akademickými orgánmi sú akademický senát a vedecká rada a akademickými funkcionármi sú re-

ktor, prorektor, dekan, prodekan. Akademický senát školy i fakulty je zastupiteľský orgán volený akademickou obcou fakulty (školy). Členovia senátu zodpovedajú za svoju činnosť akademickému obci fakulty (školy). Pri tvorbe senátov predpísal princíp OSN - jedno pracovisko (katedra resp. fakulta) - rovnaký počet zástupcov v senáte - bez ohľadu na veľkosť katedry či fakulty. Zdôvodnenie tohto princípu nikto nepodal.

Akademický senát fakulty dostal podľa zákona veľké právomoci: voľba dekana, schvaľovanie - zriadenia študijných odborov a študijných programov s výnimkou doktorandského štúdia, počtu a štruktúry pracovníkov fakulty, ročného rozdelenie finančných prostriedkov fakulty a kontrolu ich využitia, návrhov dekana na vymenovanie prodekanov, vedeckej rady fakulty. Senát tiež navrhuje štatút fakulty a prerokúva zriaďovanie a zrušovanie vedeckých, pedagogických, vývojových, hospodárskych a informačných pracovísk a účelových zariadení fakulty. Podáva akademickému obci fakulty najmenej raz za rok správu o svojej činnosti a o stave fakulty.

Obdobne *senát VŠ* dostal veľké právomoci, napr. návrh ministerstvu školstva kandidáta na rektora, súhlas s návrhom rektora na prorektorov, schvaľovať vedeckú radu VŠ, zriaďovanie fakúlt, štatút VŠ a štatúty fakúlt, rozdelenie financií fakultám a ďalšie právomoci.

MŠ SR nariadilo obsadenie funkcií vedeckého katedry konkurzom. Konkurzná komisia boli schvaľované senátmi. Rozhodovacie právo bolo dané len vedúcemu konkurznej komisie, na fakultách dekanovi, ktorý doporučeniu konkurznej komisie nemusel rešpektovať (napr. aj na základe rôznych osobných záväzkov), čo sa v praxi aj stávalo. Tak ako v celej spoločnosti aj tu bolo mnohokrát o výsledku takéhoto „konkurzu“ rozhodnuté dopredu. Teda nie kompetentný orgán mal rozhodovacie právo, ako je to zvykom v demokraticky usporiadaných štátoch, napr. v Nemecku, ale jednotlivcovi bola daná rozhodovacia právomoc. Nie je to prejav byzantinizmu? Už tu bol konflikt zastupiteľského a riadiaceho centralistického princípu.

Zákon oklieštil právomoci *vedeckej rady fakulty* na oblasti rozhodovania o výsledku habilitácie docentov, otázky pedagogickej činnosti, vedeckého výskumu alebo umeleckej činnosti fakulty, predkladáť vedeckej rade VŠ návrhy na vymenovanie profesorov.

Zákon však vytvoril nezmyselnú duplicitu vedeckej rady a akademického senátu. *Bol podivnou zmesou prvkov zdedených z totalitného obdobia, prvkov kopirujúcich modely VŠ vzdelávania v anglofónnych krajinách, ale tiež prvok pripomínajúci stredovekú „Universitas magistrorum et scholarum“*. Zriaďenie *všemocnej inštitúcie, ktorá nesie celkom nevhodné názov akademický senát, predstavuje čiastočný návrat do stredoveku - významný podiel na rozhodovaní o základných otázkach života fakult a škôl bol daný študentom (A. Erhart, Forum scientiae, máj 1994)*. Navyše zaviedol dva druhy diskriminácie - pozitívnu pre „komplexných“ profesorov a to tým, že im ponechal všetko, čo vyplýva z tohoto titulu, čím vytvoril rámec pre pokračovanie a prehlbovanie v praktických uskutočňovaných do prevratu. A negatívnu diskrimináciu voči „komplexným“ docentom v tom zmysle, že ak sa chceli inaugurovať, museli sa najprv habilitovať „en bloc“, bez ohľadu na dosiahnuté výsledky. A to aj pre osoby, ktoré prispeli novými poznatkami z hľadiska vedy vo svete, čo je podmienkou získania vedeckej hodnosti DrSc. (!!!!). V rozpore s preambulou zákona teda prioritizoval pedagogickú činnosť, no vedeckú činnosť aj na úrovni svetovej vedy tým odsunul na druhú koľaj. Ponechal sa relikv minulého obdobia pred prevratom.

Zákon oddelil rozhodovaciu právomoc, ktorú zveril senátu, od zodpovednosti, ktorou poveril akademických funkcionárov. Vrcholný samosprávny orgán - senát nebol riadiacim orgánom, ale zastupiteľským orgánom, tvoreným volenými členmi na zastupiteľskom princípe.

Táto tzv. demokratizácia vysokých škôl je založená na hlbokom omyle. Mechanická aplikácia základného princípu tzv. parlamentnej demokracie, t. j. rovného hlasovacieho práva tu - v oblasti vedeckého výskumu a pedagogickej činnosti VŠ - nie je dost' dobre možná, rovnako ako nie je dobre možné hlasovaním vyberať napríklad riaditeľa jadrovej elektrárne, lebo akademická obec predstavuje nesúrodé a premenlivé spoločenstvo od vysokokvalifikovaných až po temer nekvalifikované osoby.

Navyše, demokraticky usporiadané organizácie si vytvárajú nielen riadiace samosprávne orgány, ale majú aj samosprávne kontrolné orgány. V skutočných demokratických systémoch musí byť každý kontrolovateľný. No VŠ zákon nenariadil povinnosť tvorby revíznej a kontrolnej komisie. Ani akademické senáty v nimi vypracovaných štatútoch fakúlt či VŠ nezakotvili tento demokratický princíp kontroly činnosti, čo je výstižným odzrkadlením postoja a nedostatočnej úrovne demokratického zmysľovania ako tvorcov zákona, tak aj tvorcov a schvaľovateľov štatútov ba i celej akademicko-vedeckej obce. Situácia sa vyvinula tak, že takýto senát sa nedá prakticky kontrolovať. *A ak sa taký senát nechce dať kontrolovať, niet tej sily, ktorá by mohla nahliadnuť do jeho praktík v celom spektre jeho činnosti. Skrátka - demokracia v slovenskom rúchu, ktoré sa viac podobá chaosu ako poriadku (J. Pohronec, Slovenské národné noviny 28/1998)*. Na mnohých fakultách i VŠ sa senát dostal svojou činnosťou na úroveň politického byra KŠČ - akademická obec nevedela, ako ju zastupujú a ako hlasujú jej zástupcovia. Ba navyše členovia politiky mali väčšiu a konkrétnu zodpovednosť, než členovia senátu.

Nový VŠ zákon definoval práva študentov vrátane zastúpenia v samosprávnych orgánoch fakulty i VŠ. V senáte popri komore zamestnancov je aj komora študentov, ktorej členovia tvorili cca 1/3 až 1/4 členov senátu (!). Bolo zakotvené právo veta oboch komôr senátu v štatútoch fakúlt i univerzít, schválených ministerstvom školstva. To umožňuje za blokovanie činnosti senátu. Právo veta v demokratickom orgáne možno považovať za nedemokratický a nesystémový prvok. Účasť študentov je účelná v samospráve, no s tým je spojená aj otázka ich kompetencie. Študent nemá vedomosti, informácie ani prehľad, aby mohol porovnávať stav a úroveň vedy a výuky na jednotlivých pracoviskách fakúlt či škôl. A už vôbec nemá prehľad o tejto problematike vo svete. Napríklad v Ne-

mecku na TU Darmstadt tvoria študenti v akademických orgánoch cca 20 %. V štatútoch fakúlt aj VŠ sa však stanovilo ich počet vysoko - v rozmedzí jednej štvrtiny až jednej tretiny, t. j. 25 %-33 % všetkých členov senátu a navyše s rovnakým hlasovacím právom.

Legislatívne zmeny v ďalšom období

Zákon o VŠ bol novelizovaný novelami č. 41/1994, 324/1996 a 284/1997. Bola povolená podnikateľská činnosť VŠ i fakúlt. Právomoc zriaďovať fakulty bola presunutá z AS VŠ na rektora. V AS mali mať nadpolovičnú väčšinu profesori, docenti, vedeckí pracovníci s hodnosťou DrSc. a vedeckí pracovníci kategórií Ia a IIa, zástupenie študentov bolo explicitne predpísané opäť jednou štvrtinou až jednou tretinou. Schvaľovanie študijných programov bolo presunuté zo senátu na vedeckú radu. Miesto vedeckej hodnosti CSc. boli zavedené *akademické tituly „philosophiae doctor - (PhD.)“ a „artis doctor - (ArtD.)“*. Štúdiom na VŠ bolo podľa vzoru anglosaských krajín rozčlenené na tri stupne - I. stupeň bol nazvaný bakalársky, II. stupeň magisterský, inžiniersky a doktorský v humannej a vo veterinárnej medicíne a III. Doktorandský stupeň.

Novely ponechali oba druhy diskriminácie (profesorov a docentov) a spôsob obsadzovania funkcií dali do právomoci poriadkov škôl a fakúlt. Ani tieto novely nepredpísali samosprávnu kontrolu. Väčšie zmeny oproti novelám priniesol zákon č. 131/2002, ktorý bol prijatý v súlade s Bolonskou deklaráciou z r. 1999. Prevzatie tohto systému nevyplývalo z odbornej potreby v štátoch kontinentálnej Európy. Bola to politická požiadavka. Tento zákon bol novelizovaný v r. 2003 novelou č. 528/2003. Hlavné úlohy VŠ preformuloval na *poskytovanie VŠ vzdelávania a tvorivé vedecké bádanie alebo tvorivú umeleckú činnosť*. Zrušil právnú subjektivitu fakúlt a ponechal ju iba VŠ. Zákon definoval tri kategórie VŠ - *verejné, štátne a súkromné*, pričom úlohou VŠ v oblasti vedy a techniky je *vykonávať najmä základný výskum*. Zloženie akademicko-vedeckej obce nemenil. K orgánom samosprávy pridal *disciplinárnu komisiu*, zloženie senátu nepredpísal, ale *počet študentov mal tvoriť najmenej jednu tretinu (!)*. Schvaľovanie študijných programov posunul naspäť z vedeckej rady, schvaľovanej naďalej senátom, opäť na senát (!). Zaviedol nové kategórie - *pracovné funkcie docenta a profesora*, pričom docent vykonávajúci funkciu profesora je *mimoriadnym profesorom*. Navyše po troch funkčných obdobiach sa mimoriadny profesor stane „de jure“ riadnym profesorom. Opäť absurdita v porovnaní so svetom.

Demokratický akademický senát

Slovo *demokracia* je gréckeho pôvodu a znamená vládu ľudu. Teda demokratický bude ten prejav, čin, ktorý rešpektuje ľud, v tomto prípade akademickú obec. Podľa uvedenej právnej normy senát fakulty je volený obcou fakulty jej sa má zodpovedať. Problém s tým spojený je, ako zástupca obce ju zastupuje v senáte a ako sa zodpovedá tomu, koho zastupuje.

(Pokračovanie na 10. strane)

Kresba: Andrej Mišanek

(Dokončenie z 1. strany)

Kostol ako symbol Pravda, ktorá nám robí hanbu

Ladislav Hanus nekritizuje ani tak vlastnú výtvarnú hodnotu skutočne svojrázneho slohu, ale predovšetkým kriticky poukazuje na jeho špecifickú symboliku odrážajúcu hodnotovú dezorientáciu vtedajšej spoločnosti.

Kniha Jozefa Haľka čitateľa o mnohom nielen informuje, ale - ako napokon každá dobrá kniha-implicitne nastoľuje celý rad otázok ktoré čitateľa vyzývajú čítať ju pozornejšie. Hľadať jej kultúrne pozadie a postoj autora, ktoré tvoria rámec zaujímavej knihy o nevdanom kostole.

V knihe je veľa vlastných mien. Medzi nimi sú viaceré, ktoré nerešpektujú pravidlá slovenského pravopisu. Na toto už upozornil Anton Kováč v Literárnom týždenníku (13. 12. 2006). Citujeme z jeho článku. „Píše sa teda Rákoci, Pázmaň, Forgáč, Ziči, Pálfi, Károli, Turzo atď. V našej knihe sa však bezvýnimčne píše Pazmany, Zichy, Szyllaba, Pongrácz, Jankovics, Czajkovski a i. „Zaujímavá skutočnosť, ktorá nemôže byť bez významu. Kniha Jozefa Haľka je písaná na vysokej úrovni a veľmi starostlivo. Ťažko preto predpokladať, že pri spomínaných menách ide o prostý „preklep“. Je nepravdepodobné, že autor, jazykový korektor a recenzenti by jednoducho prehliadli, že pri prepise maďarských vlastných mien do slovenčiny nedodržiavajú pravidlá slovenského pravopisu. Skôr je to určitý zámer ako prosté „faux pass“. Jeho zmysel sa nám možno odhalí, ak rozlíšime dve významové roviny - jazykovú a historickú. Pravidlá slovenského pravopisu umožňujú prepísať každé cudzie vlastné meno do slovenčiny Nie však každá historická osoba sa dá spolu s menom rovnako ľahko a hladko inkorporovať do slovenskej národnej kultúry a tradície. Napríklad osoby, ktoré v bývalom Uhorsku žiadne slovenské národ nenašli, nevideli, hoci ho z celej duše nenávideli. Bolo by preto možno správne rešpektovať tento ich názor a postoj. Možno by sa tieto osoby nemali v memoriam znásilňovať a ich mená transkribovať do jazyka, ktorý zakazovali a ničili.

Čo nám teda chceli tvorcovia knihy o Modrom kostole prostredníctvom spomínaného „faux pass“ naznačiť? Chceli nám naznačiť nepreklenutosť hiátu medzi dvomi kultúrnymi tradíciami alebo to, že pravidlá slovenského jazyka nie sú - akoby slovenčiny opäť ani nebolo - záväzná.

Kniha má názov „Modrý kostol. Dejiny kostola sv. Alžbety v Bratislave“. Názov „Bratislava“ sa však stratí hneď na prvej strane. Kniha začína vetou: „V pondelok 23. augusta 1909 sa nad Prešporokom strhla víchrica a spustil silný dážď“. Aj Anton Kováč si v Literárnom týždenníku všimol, že Jozef Haľko dôsledne vraví iba o Prešporoku. Tak kde vlastne Modrý kostol stojí? V Bratislave alebo v Prešporoku? Aj táto nezrovnalosť v geografických názvoch sa opiera o určitú logiku. Keby autor používal slovo „Bratislava“ nielen v názve, ale aj v texte knihy, musela by byť táto písaná inak, v inom duchu. Slovenský názov „Bratislava“ smeruje do iného kultúrneho a historického kontextu ako názov „Prešporok“. Z tohto pohľadu autor urobil správne, keď v súlade s duchom knihy nehovorí o Bratislave. Preto sa asi netreba s kritickým podtónom pýtať, prečo nepoužíva pomenovanie „Bratislava“. Skôr sa asi treba pýtať, prečo nedal prednosť názvu „Poszony“. S týmto názvom by text knihy bol „konzistentnejší“ a jej duch vyjadrený jasnejšie, explicitne.

Nenaznačil Jozef Haľko systematickým používaním názvu „Prešporok“ skutočnosť, že Modrý kostol nemá jednoduchú, jednoznačnú lokalizáciu? Nenaznačil, že je lokalizovaný v dvoch rôznych kultúrnych provenienciách? Naznačil, ale iba naznačil, pretože jeho kniha túto zdvojenú lokalizáciu a z nej vyplývajúcu zdvojenú symboliku Modrého kostola explicitne nevyjadruje. Sotva ju však možno s čistým svedomím prehliadnuť.

Krajina výkrikov

Jozef Haľko rozpráva veľa zaujima-

vého o bratislavskom Modrom kostole. Zároveň ho však zahľadá do veľavravného ticha. Ticha, ktoré chce rozprávať, kričať. Kostol vznikol v určitom historickom a geografickom kontexte. Revolučný pohyb v Habsburskej monarchii začal v 19. storočí, vyústil v roku 1867 do rakúsko-uhorského vyrovnania. Vývoj v stále viac a viac sa osamostatňujúcom Uhorsku mal výrazne protirečivý ráz. Milénarne oslavy „zaujatia vlasti“ starými Maďarmi zreteľne vyjadrovali politickú, kultúrnu a morálnu atmosféru doby. Modrý kostol v Bratislave je v Haľkovej knihe opísaný ako súčasť tejto atmosféry, ako súčasť sveta maďarskej aristokracie - svetskej i cirkevnej - ako súčasť sveta meštianskej elity, ako symbol vtedajšieho maďarského štátu.

To však bola iba jedna tvár vtedajšej skutočnosti. Druhou bola maďarizácia. O nej je v knihe o Modrom kostole ticho, až uši zaliehajú. Má veru zmysel započúvať sa do tohto ticha! Časy maďarizácie by nemali vypaďnúť z pamäti ani slovenského a ani maďarského národa.

Uhorská vláda v roku 1874 postupne zrušila všetky tri slovenské gymnáziá. Keď zrušili znievske gymnázium, odišiel môj starý otec študovať na gymnázium v Ostrihome. Vo svojom životopise rozpráva, ako tamojší gymnaziálni profesori z rádu svätého Benedikta nenávideli slovenských študentov. Obsypávali ich hrubými nadávkami, nezabúdajúc vždy pridať epiteton „tót“. Napríklad „te tót kutya“, „te tót diszno“ atď. Takúto podobu mala v tom čase „formácia študentov a spása ich duší“. Starého otca priviedla na prah samovraždy (Ferkó Urbánek, Mój život a mój národ, Slovenská liga 1930-1934).

Mám pred sebou krstné listy oboch rodičov. Jeden z roku 1896, druhý z roku 1907. Obe krstné mená rodičov v maďarčine. Neboďaj som pôvodom Maďar?! Starý otec, aby sa aspoň sčasti vyhol pomadžarovaniu krstných mien svojich detí, dal jednej zo svojich dcér meno Slavenka, meno, ktoré sa zopakovalo aj v ďalšej generácii.

Pre Slovákov v smutnom roku 1874 predložil minister vnútra gróf J. Szapáry (iba menovec spomínaných grófiok Szapáryových?) novelu volebného zákona, v ktorom boli nemaďarskí občania Uhorska degradovaní na cudzincov. O rok neskôr, v roku 1875, bola zrušená Matica slovenská a jej majetok skonfiškovaný. Minister Koloman Tisza to zdôvodnil vyhlásením, že v Uhorsku nepozná nijaký slovenský národ. O dva roky neskôr, v roku 1907, prišla krvavá Černová a rovnako krvavé Apponyiho školské zákony urýchľujúce úplnú maďarizáciu zvyšných národných škôl v Uhorsku. To všetko sú len niektoré z mílnikov na ceste, po ktorej sa uberali naše slovenské a spolu s nimi i maďarské dejiny.

Aký mohol byť duch Prešporokého kráľovského katolíckeho gymnázia v tejto kultúrnej a morálnej atmosfére? Sotva možno predpokladať, že minister školstva gróf A. Apponyi - autor spomínaných školských zákonov - by tomuto gymnáziu udelil nejakú výnimku, ktorá by ho aspoň sčasti uvoľnila zo zovretia jeho vlastných zákonov, zo zovretia maďarizácie.

Vedľa gymnázia bol postavený Modrý kostol, ktorého cieľom bola „formácia študentov a spása ich duší“. V akom duchu sa mohla niesť táto formácia študentov spolu so spásou ich duší?!

Trnavský kanonik F. R. Osvald pripravil v roku 1901 memorandum pre Svätú stolicu o krivdách spáchaných na slovenských katolíkoch zo strany uhorskej vlády a jej poslušných maďarských biskupov. Memorandum do Ríma doniesli dvaja slovenskí kňazi z Ameriky - Matúš Jankola a Heraklius Porubský. Memorandum si najskôr prečítal štátny sekretár Giacomo Della Chiesa (neskorší pápež Benedikt XV.), ktorého vec tak za-

ujala, že ich predstavil pápežovi Levovi XIII. Pápež slovenským kňazom venoval dve hodiny na osobnej audiencii (M. S. Ďurica, Dejiny Slovenska a Slovákov, Lúč, Bratislava 2003).

Prepošť Karol Medvecký píše, že doba predprevrátová bola v dejinách slovenského katolicizmu jednou z najpochmúrnejších období. Hierarchia a vyššie kňazstvo i veľká časť kláštorného duchovenstva cudzorodá a reči slovenského ľudu neznalá žila v úplne cudzom kultúrnom ovzduší. A pokračuje: „Taký bol aj cirkevný režim na utlačanom Slovensku, neslovenský, netolerantný, asimilačný“. (R. W. Seton-Watson, Slovensko kedysi a teraz, Orbis Praha 1931, Politický prehľad so slovenskými autormi spravoval R. W. Seaton-Watson, redigoval A. Kolisek).

Sotva sa môžeme domnievať, že Modrý kostol sa vymyká z tohto celkového obrazu, že o duše gymnazistov kráľovského katolíckeho gymnázia bolo postarané v inom duchu. Uhorské „Regnum Marianum“, stále viac maďarské ako uhorské, bolo „krajinou výkrikov“. Tento pojem J. B. Metzsa sa celkom dobre hodí aj na Slovensko v onej dobe. Z tejto krajiny do knihy Jozefa Haľka však nepreniká ani hlások. Z tejto strany je tu dokonalé ticho, akoby slovenského národa vo vtedajšom Uhorsku skutočne ani nebolo. Počuť tu len uhladený, sebavedomý a exaltovaný hovor maďarskej aristokracie a prešporokských elit. Do urodzených, hluchých uší neprenikne nič z krajiny výkrikov. Hluché ostávajú aj uši, ktoré boli povolané počuť predovšetkým hlas ukričovaných. Hluché uši urodzenej prešporokskej spoločnosti nepočuli nič, hoci výkriky z krajiny, v ktorej žili, sa silne a zreteľne rozliehali ďaleko po Európe. Doniesli sa až do krajiny Setona-Watsona a aj krajiny B. Björnsona.

Spoločenskú a kultúrnu klímu v druhej polovici 19. storočia a začiatku 20. storočia poznačili a vyjadrili milénarne oslavy „zaujatia vlasti“ starými Maďarmi pred tisíc rokmi. Ich nedeliteľnou súčasťou bola intenzívna stavebná činnosť. Na mnohých miestach sa stavali profánne alebo sakrálné budovy, vznikali početné pamätníky, sochy a pod. Mnohé z nich boli lokalizované tak, že ich geografická symbolika sa nedá prehliadnuť. Jeden príklad za všetky. Pamätník Arpáda na Devíne. Pamätník-symbol na mieste-symbolu. Zdvojený geografický symbolizmus. Zámerne protirečivý, provokatívne konfliktný. Koľko takýchto symbolov na Slovensku bolo a koľko ich je?! Aj Modrý kostol s kupolou a vežou v podobe štátneho znaku Uhorska postavený v Bratislave, v jednom z centier Pribinovej, Rastislavovej či Svätoplukovej ríše má dačo z tejto zdvojenej geografickej symboliky. Nie je to však iba spomienka zapadnutá prachom, ale je to spomienka živá, aktuálna.

Mini-Európa

Model Modrého kostola stojí dnes v bruselskom parku Mini-Európa. Ako ho môže vnímať návštevník parku, cudzinec, pre ktorého je toto stretnutie s kostolom-symbolom prvým kontaktom so Slovenskom? Väčšinu asi zaujme iba svojrázny architektonický sloh stavby. Takto vnímal Modrý kostol zrejme aj manažér bruselského parku. Bystrejší a vnímavejší návštevníci postrehnú aj zmätok a neistotu výtvarnej reči kostola, o ktorej hovoril už Ladislav Hanus. Neistotu odrážajúcu hodnotovú orientáciu doby a spoločnosti, ktorej je symbolom. Niektorí návštevníci možno

spoznajú v kupole kostola štátny znak bývalého Uhorska. Z nich niektorí - nebude ich asi veľa - si položia otázku o geografických vzťahoch Slovenska, Maďarska a Uhorska. Odpoveď nájdu rýchlo. Má zmysel pýtať sa na geografické vzťahy, má zmysel rozlišovať dnešné Maďarsko a Slovensko, keď Slovensko sa reprezentuje rovnakým štátnym znakom? Nájde sa vôbec návštevník bruselského parku, ktorý postrehne symboliku Modrého kostola v jej skutočnej podobe, v jej dramatickej ambivalentnosti?! Nájde sa návštevník, ktorý si uvedomí, že model Modrého kostola symbolizuje okrem veľkého Maďarska aj krajinu výkrikov, ktorá ho obklopovala?! Možno očakávať, že niekto z návštevníkov postrehne tú stránku symbolickej reči Modrého kostola, ktorá je pre Slovákov podstatná?

Modrý kostol ako symbol Slovenska je podivný symbol. Ak nie priamo provokatívny-ako Arpád na Devíne - tak prinajmenšom zmätčný.

Ako sa dostal, či presnejšie, ako sa mohol dostať model Modrého kostola vo funkcii symbolu Slovenska do bruselského parku? Jozef Haľko vraví, že ho osobne vybral generálny manažér Mini-Európy počas návštevy na Slovensku. Na to, že európski úradníci pri pohľade smerom na východ často trpia vlčou tmou, sme si asi už zvykli. Nemožno sa preto veľmi čudovať, že generálny manažér videl pri pohľade na bratislavský Modrý kostol iba „Art-Nouveau“, ale nič z jeho hlbokéj ambivalentnej symboliky. Asi vôbec netuší, aký zmysel má tento symbol pre Slovensko a Slovákov. Jeho úlohou však zrejme nebolo tušiť, ale rozhodnúť.

S podivným výberom Modrého kostola ako symbolu Slovenska však súhlasil aj náš slovenský eurokomisár. Uvítal ho (citujeme z knihy Jozefa Haľka) slovami: „Výber bratislavského Modrého kostolíka do pestrej kompozície bruselského parku Mini-Európa vnímame ako jeden z výstižných symbolov prínosu Slovenska pre spoločnú Európu.“ Ako tomu máme rozumieť? Diagnóza nemôže byť predsa taká ako u generálneho manažéra. Vlčia tma môže vysvetliť a sčasti aj ospravedlniť postoj cudzinca. To však nemôže platiť pre nášho slovenského eurokomisára. Hoci súhlasil (ako inak?) s výberom manažéra parku, jeho postoj treba hodnotiť inak. Anton Kováč v Literárnom týždenníku vraví, že náš eurokomisár „asi nepochopil reč symbolov“. Ťažko to tvrdiť takto jednoznačne. Náš eurokomisár reč symbolov pochopil i nepochopil. Nepochopil symbolickú reč Modrého kostola v tom zmysle, v akom ju načrtol Anton Kováč, ako sa ju pokúsime načrtnúť v tejto eseji my a ako

ju napokon chápe každý Slovák oboznámený s dejinami svojho národa. To však neznamená, že ju nepochopil vôbec. Pochopil ju, ale inak. Pochopil ju v tom duchu, v akom je písaná kniha Jozefa Haľka. Jeho postoj však nemožno uprieť logiku. Je to logika, ktorá nachádza svoje odôvodnenie v širších spoločenských súvislostiach. Vychádza z charakteristického, zvláštneho až cudzieho étosu hnutia, ktorého delegátom slovenský eurokomisár je. Je to étos, ktorý sa napríklad prejavil v odmietavom postoji k samostatnosti Slovenska, v odmietnutí jazykovo-ho zákona navrhnutého Maticou slovenskou atď. Je to postoj hodný Esterházyho vyznamenania. Má akosi bližšie ku svätoštesfánskej tradícii (možno i k „zaujatiu vlasti“) ako ku tradícii cyrilo-metodskej.

O masívnej prítomnosti tohto postoja v slovenskej spoločnosti, v jej kultúrnej a morálnej atmosfére sa ľahko presvedčíme. Stačí napríklad pozorne vnímať bratislavskú atmosféru na prelome rokov.

Stalo sa už tradíciou, že Silvester a Nový rok sa hlučne a veselo oslavuje na námestiach a uliciach Bratislavy. Výročie vzniku Slovenskej republiky, výročie, keď sa Bratislava stala hlavným mestom samostatného štátu, sa takmer neoslavuje. Pouličné silvestrovské oslavy toto jubileum celkom prehliadajú. Mesto nevie, necíti, či skôr nechce vedieť, nechce cítiť, že sa stalo hlavným mestom Slovenskej republiky. Túto ignoranciu mesta k sebe samému cítiť všade.

Na tradičnom novoročnom koncerte v bratislavskej Redute bol prítomný aj prezident Slovenskej republiky, z čestnej lôže visela slovenská zástava, koncert zahájila slovenská hymna. Nasledoval krásny koncert. Krásny, ale čudný. Nemali v tento slávnostný deň odznieť diela slovenských autorov? Mali, ale neodznali.

Duch ľahostajnosti k sebe samým cítiť aj v Dóme sv. Martina. Atmosféra slávnostnej novoročnej omše už tradične nie je slávnostná. Necítiť z nej nič, čo by svedčilo, že Nový rok je pre Slovákov a zvlášť pre Bratislavu sviatok mimoriadneho významu. Nepočuť, necítiť tu seba-vedomú radosť z vlastnej štátnosti. Skôr tu znie akési nedočkavé requiem.

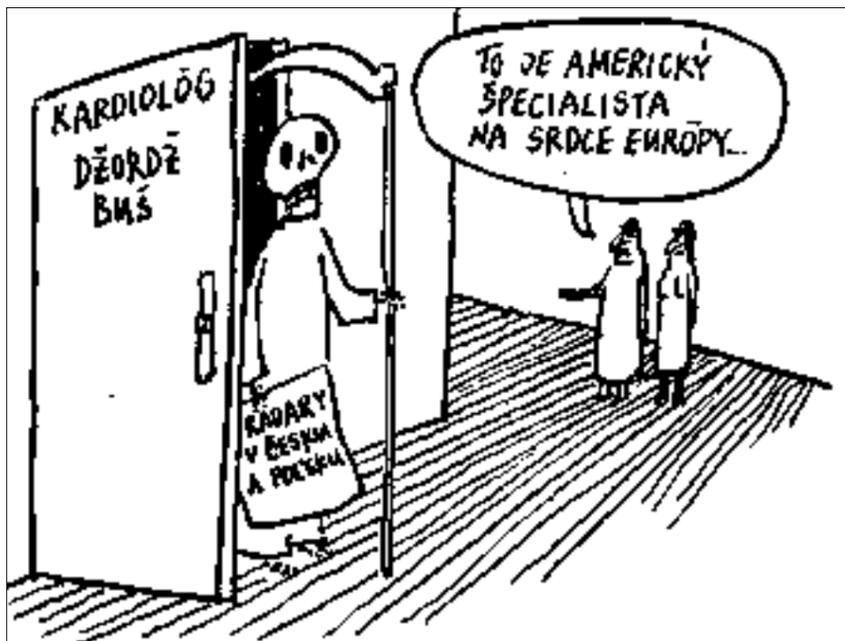
Hlavné mesto Slovenska akoby si nebolo isté svojím menom. Nevie s istotou, ako sa volá, kde, v ktorej krajine sa vlastne nachádza. Nevie, komu má postaviť sochu či pamätník. Nemá tušenie, komu by sochu či pamätník postaviť nemalo.

Bodaj by vedelo, keď jeho obyvateľia už tradične volia primátora Prešporoka, a nie primátora Bratislavy.

Toto bezcharakterné vajatanie hlavného mesta Slovenska symbolizuje model Modrého kostola celkom dobre. Znamená to, že generálny manažér bruselského parku Mini-Európa a spolu s ním i náš eurokomisár mali pri výbere symbolu Slovenska vlastne pravdu?

Mali. Ale je to pravda, ktorá nám robí hanbu.

JÁN URBÁNEK

Kresba: Andrej Mišanek

Obdobie od 6. októbra 1938 do 14. a 15. marca 1939 historici pomenovali obdobím druhej Československej republiky. Z hľadiska Slovenska najdôležitejšími historickými udalosťami sa stali - vyhlásenie autonómie 6. októbra 1938 v Žiline, t. j. zmena štátoprávneho usporiadania ČSR, Viedenská arbitráž 2. novembra 1938, voľby do Slovenského snemu 18. decembra 1938, český vojenský puč 9. a 10. marca 1939, vyhlásenie a vznik Slovenského štátu 14. marca 1939, ako aj rozpad Československej republiky.

Slovenská autonómna vláda

Po 6. októbri 1938 sa na Slovensku ustanovila autonómna vláda, ktorá mala päť členov. Je zaujímavé, že HSES ako najsilnejšia politická strana na Slovensku a ktorá sa najviac pričínala o vyhlásenie autonómie, zastávala vo vláde tri posty. Predsedom vlády sa stal Dr. J. Tiso, ktorý viedol ešte ministerstvo vnútra, F. Ďurčanský, ktorý zodpovedal za rezorty spravodlivosti, zdravotníctva a sociálnej starostlivosti a M. Černák ako minister školstva. Agrárici J. Teplánsky a J. Lichner mali na starosti ministerstvo hospodárstva, financií a verejných prác, dopravu a spoje. V slovenskej autonómnej vláde teda nefigurovali ani V. Tuka a ani veliteľ HG K. Sidor. Posledne menovaný sa však od 1. decembra 1938 stal štátnym ministrom a podpredsedom československej ústrednej vlády v Prahe a zabezpečoval spojenie medzi ňou a slovenskou autonómnu vládou. Okrem týchto povinností K. Sidor zastupoval slovenské záujmy v tých ministerstvách, ktoré boli spoločné pre české krajiny a Slovensko, t. j. zahraničia, národnej obrany a financií. V týchto ministerstvách mali Slováci vládnych tajomníkov, ktorí boli podriadení K. Sidorovi. Boli nimi J. Zvrškovec (zahraničie), Š. Hašík (národná obrana) a A. Hrnčár (financie).

Jedným z prvých opatrení slovenskej autonómnej vlády bolo zastavenie činnosti KSČ na Slovensku (9. októbra 1938) a Československej sociálno-demokratickej strany robotníckej (23. novembra 1938). Jej rozhodnutím v januári 1939 boli všetky predmnichovské politické strany na Slovensku rozpustené. Zároveň rozpustili ich odborové zväzy, organizácie a spolky, zakázali predaj a rozširovanie ich novín a časopisov. V sekretariátoch a u popredných funkcionárov policajné orgány vykonali domové prehliadky a nájdený stranícky majetok zabavili. Na Slovensku zostala politicky činná len jediná legálna slovenská politická strana - HSES, alebo Strana slovenskej národnej jednoty, do ktorej ešte koncom roka 1938 po dlhých jednaniach vstúpila väčšia časť členov a funkcionárov Slovenskej národnej strany a agrárnej strany.

Viedenská arbitráž

V dňoch 9. - 13. októbra 1938 musela slovenská politická garnitúra riešiť územné požiadavky horthyovského Maďarska voči Slovensku. Československú delegáciu na rokovaniach v Komárne viedol Dr. J. Tiso. Maďarská delegácia žiadala úpravu hraníc na základe sčítania obyvateľstva z roku 1910 a okrem mnohých iných miest na južnom a východnom Slovensku aj Bratislavu a Nitru. Česko-slovenská delegácia pri vymedzovaní etnických hraníc vychádzala zo sčítania ľudu v roku 1930. Maďarská delegácia 13. októbra 1938 jednostranne vyhlásila rokovania v Komárne za ukončené a odvolala sa na signatárov mnichovskej dohody, v ktorej bolo zakotvené aj arbitrážne konanie v prípade neúspechu rokovania.

Za účasti ministrov zahraničných vecí Nemecka (J. Ribbentrop) a Talianska (G. Ciano) sa uskutočnilo arbitrážne konanie vo Viedni 2. novembra 1938. Na základe rozhodnutia nacistického Nemecka a fašistického Talianska Slovensko v prospech Maďar-

KAROL FREMAL

Cesta k vzniku prvej Slovenskej republiky

ska muselo odstúpiť územie vyše 10 tisíc km², na ktorom žilo približne 850 tisíc obyvateľov, z toho vyše 270 tisíc Slovákov. Slovensko stratilo mestá ako Komárno, Dunajská Streda, Nové Zámky, Šurany, Levice, Vrábce, Parkan (Štúrovo), Lučenec, Rimavská Sobota, Fiľakovo, Tornaľa (Šafárikovo), Jelšava, Rožňava, Košice a iné. Stratilo aj najúrodnejšie kraje z hľadiska poľnohospodárskej výroby. Mnohé cestné a železničné komunikácie boli prerušené.

Voľby do Slovenského snemu

Ako prijali obyvatelia politicko-spoločenské premeny po 6. októbri 1938 po vyhlásení autonómie Slovenska, môžeme dnes usudzovať aj podľa výsledkov volieb do Slovenského snemu 18. decembra 1938. Tieto voľby však už nemali celkom demokratický charakter. Po zastavení činnosti KSČ, SDS a iných politických strán a po splnení agrárnej a Slovenskej národnej strany s HSES do Strany slovenskej národnej jednoty existovala už len jednotná kandidátka a voliči sa mohli vyjadriť, či súhlasia alebo nesúhlasia s predloženou kandidátkou tejto strany. Iný spôsob vyjadrenia nesúhlasu spočíval v neúčasti na týchto voľbách. Nebudeme podrobnejšie rozoberať celoslovenské výsledky, sú dobre známe. Kandidátky Strany slovenskej národnej jednoty všade na Slovensku dostali ďaleko nad 90 %. Volieb sa zúčastnilo 1 296 094 voličov, z ktorých 1 263 687, t. j. 97,5 % hlasovalo za jednotnú kandidátku Strany slovenskej národnej jednoty. Zo 100 kandidátov bolo zvolených 63, ktorí sa stali poslancami Slovenského snemu. Treba povedať, že ďalšie voľby v rokoch 1939 až 1945 sa už nekonali z dôvodov vypuknutia druhej svetovej vojny. Slovenský snem sa už len doplňoval za tých, ktorí zo snemu odišli z rôznych dôvodov, najčastejšie v súvislosti s inou funkciou. Je zaujímavé, že na kandidátke k voľbám do Slovenského snemu nájdeme všetkých popredných činiteľov HSES okrem V. Tuku. Aj táto okolnosť nasvedčuje tomu, že J. Tiso a jeho spolupracovníci s V. Tukom v slovenskom politickom živote nepočítali. Navrhli ho na funkciu rektora Slovenskej univerzity v Bratislave.

V období od vyhlásenia autonómie 6. októbra 1938 po vznik Slovenského štátu 14. marca 1939 sa na Slovensku odohralo veľa udalostí. Predstavitelia víťaznej HSES začali upevňovať pozície svojej strany v správnych a miestnych orgánoch, zakladali a rozširovali sa MO HSES, formovala sa HG a HM. V obecných zastupiteľstvách, kde HSES nemala väčšinu, dochádzalo k zmenám v ich prospech alebo obečné zastupiteľstvá jednoducho rozpustili. Potom do čela obce vymenovali vládneho komisára s poradným zborom.

Český vojenský puč

Po dosiahnutí autonómie 6. októbra 1938 na Slovensku v niektorých kruhoch HSES a HG začali silnieť hlasy o vytvorení samostatného slovenského štátu. Radikálne kruhy, snívajúce o slovenskej zvrchovanosti, nezávislosti a samostatnosti našli oporu v osobnostiach akými boli A. Mach, F. Ďurčanský, K. Murgaš, M. Černák, V. Tuka a iní. Najradikálnejšie v tomto smere vystupovala vysokoškolská mládež a Hlinkova garda.

Naopak, tzv. umiernené krídlo HSES reprezentované J. Tisom, M. Sokolom, J. Sivákom, J. Budayom, ktoré podporovala väčšina členov a funkcionárov HSES ako aj obyvateľstva, zastávalo názor postupného vývoja k štátnej

samostatnosti a stačila im autonómia v rámci Československej republiky.

Česká vláda, ale najmä české vojenské kruhy preceňovali vplyv radikálov na slovenský politický život a rozhodli sa vojensky zasiahnuť na Slovensku a tak zachrániť podľa nich celistvosť československého štátu. Generáli A. Eliáš, S. Ingr a J. Krejčí hľadali už od konca roka 1938 spôsob ako likvidovať slovenskú autonómiu. Začali organizovať vojenský zásah na Slovensku, s prípravami ktorého boli hotoví už koncom januára 1939. Ako povedal gen. A. Eliáš „pre Československú republiku bude lepšie z hľadiska svetovej verejnej mienky ak sa rozpadne po vonkajšom zásahu a vojenskej intervencii nacistického Nemecka a susedných totalitných štátov ako by malo rozpadnúť z vnútorných príčin, napr. osamostatnením Slovenska.

Akcia sa začala s vedomím a súhlasom prezidenta E. Háchu, predsedu vlády J. Berana, ale aj nacistického Nemecka, ktoré ju takticky využilo na presadenie svojich plánov - vnútorného rozpadu Československa.

V dňoch 9. - 10. marca 1939 čs. armáda a četníctvo v Bratislave a iných väčších slovenských mestách obsadili dôležité budovy, komunikácie, zatkli okolo 250 významných funkcionárov HSES a HG a internovali ich na Morave. Bol vyhlásený výnimočný stav, okresní náčelníci vydali nariadenie zákazu akéhokoľvek zhromažďovania sa na uliciach a vo verejných miestnostiach. Stanovili sa záverečné hodiny v obchodoch, podnikoch a hostincoch na 19.00 a 21.00 hod. Všetky zbrane sa mali odovzdať do 12.00 hod. Vojenskú akciu na Slovensku viedol a príslušné vyhlášky podpísal gen. J. Homola, veliteľ divízie v Banskej Bystrici a preto táto udalosť vstúpila do histórie ako „puč gen. Homolu.“

Okrem Bratislavy a Prešova, kde

došlo k zrážkam študentov a gardistov s četníkmi a kde situáciu dramatisovali početné provokácie nemeckej FS, okrem demonstrácií a manifestácií vo väčších mestách, situácia ostala pokojnou. Akcia po dvoch dňoch skrachovala. Českí predstavitelia sa snažili zachrániť celistvosť druhej Československej republiky, ale vojenským pučom najviac prispeli k jej rozbitiu. V kritických dňoch 10. - 13. marca 1939 najprv K. Sidor (12. marca 1939) a potom aj Dr. J. Tiso (13. marca 1939) ako najvyšší predstavitelia HSES a Slovenska odmietli vyhlásiť jeho samostatnosť z cudzieho územia. K. Sidor odmietol návrh najvyšších nacistických pohľárov z Rakúska vyhlásiť samostatnosť rozhlasom z Viedne (čo mu Nemci nikdy nezabudli) a J. Tiso pri rokovaniach s Hitlerom v Berlíne 13. marca 1939. Cestu do Berlína uskutočnil J. Tiso na pozvanie ríšskeho kancelára A. Hitlera so súhlasom predsedníctva HSES, najvyšších predstaviteľov Slovenského snemu a po dohode s K. Sidorom.

Pri jednaní v Berlíne A. Hitler otvorene vyhlásil, že v najbližších hodinách skoncuje s Československom. Vyhlásil, „že jeho nemeniteľným rozhodnutím je vojenská okupácia českých krajín“. Pripomenul, že o Slovensko nemá záujem a necháva ho napospas jeho susedom, ak ihneď (blitzschnell) nevyhlási samostatnosť. Aby presvedčovanie J. Tisa bolo účinnejšie, minister zahraničných vecí J. Ribbentrop podal Hitlerovi správu o sústreďovaní maďarských vojsk na slovenských hraniciach. A. Hitler navrhol, aby J. Tiso ešte z Berlína oznámil odtrhnutie Slovenska od ČSR a vyhlásil slovenskú samostatnosť. J. Tiso toto odmietol s tým, že takéto rozhodnutie môže urobiť len Slovenský snem. Z Berlína telefonoval prezidentovi ČSR Dr. E. Háchovi, aby na 14. marca 1939 predpoludním zvolal zasadnutie Slovenského snemu.

Zasadnutie Slovenského snemu predpoludním 14. marca 1939 bolo veľmi krátke. Poslanci jednomyseľne odhlasovali vznik Slovenského štátu. Treba zdôrazniť, že vznik nového štátu sa realizoval legitímnym spôsobom, ústavnou cestou, bez krvavých zrážok, násilností a ľudských obetí.

Okolnosti zániku Československej republiky

V dňoch 14. a 15. marca 1939 zánikom prvý spoločný štát Čechov a Slovákov - Československá republika po vyše 20-ročnej existencii. Hlavnou príčinou jej zániku, resp. rozbitia sú nepochybne snahy o likvidáciu tohto štátneho útvaru v strednej Európe a územné nároky susedných štátov, najmä hitlerovského Nemecka. Tieto štáty (okrem Nemecka aj Poľsko a Maďarsko) koncom 30. rokov, ale najmä po mnichovskej kríze, urobili všetko, aby Československo vymazali z mapy Európy. Bolo im od svojho vzniku trňom v oku. Začiatkom marca 1939 pristúpil Hitler k realizácii svojho dávneho zámeru - k okupácii českých krajín a k rozbitiu Československej republiky oklieštenej Mnichovským diktátom a Viedenskou arbitrážou.

V prípade nevyhlásenia slovenskej štátnej samostatnosti, dnes už známe viacero plánov, ako by Slovensko rozdelila tri štáty - západné Slovensko Nemecko, severné Poľsko a zbytok Maďarsko. V druhom prípade územie severne od Váhu by dostalo Poľsko, južne od Váhu Maďarsko. V treťom prípade to bola okupácia celého územia horthyovským Maďarskom. V súčasnosti sa hovorí aj o štvrtom možnosti - okupácia Slovenska Nemeckom a vytvorenie protektorátu na spôsob českých krajín.

Vznik Slovenskej republiky ako sa od 21. júla 1939 (po prijatí Ústavy) začala oficiálne nazývať, väčšina národa prijala s úľavou a aj s nadšením. Ľudia boli vo veľkej neistote. Jeden zlý chýr nahrádzal ešte horší. Preto 14. marec 1939 slovenská verejnosť prijala pozitívne ako optimálne východisko z danej geopolitickej a vojenskej situácii.

Vychádzam z čerstvej skúsenosti, ktorá ma milo prekvapila.

Pred niekoľkými dňami ma pozval prof. Ing. Peter Danišovič, lebo chcel mať podpísanú svoju najnovšiu knihu „Jozef Tiso“, ktorú dostal na Vianoce od jedného zo svojich bývalých študentov. Išiel som k nemu veľmi rád, ale aj s určitou obavou, lebo som vedel, že je v 99. roku života a teda 6. júna sa chystá osláviť plnú stovku. Na moje milé prekvapenie stretol som sa so seniorom, ktorému podľa vzhľadu a najmä mentálnej čulosti by človek hádal tak okolo sedemdesiatky. Zdá sa naozaj, že od určitej hornej hranice sa ostarievanie viac neprejavuje.

Veľmi podobným dojmom na mňa pôsobí Kanadský Slovák. Poznám ho dobrých štyridsať rokov a ak si dobre pamätám, aspoň od roku 1972 mal som česť doň aj osobne prispievať. Vtedy bol tento týždenník vo svojej tridsiatke - čo pre časopis znamená už celkom úctyhodný vek - a imponoval nám Slovákom roztrúseným po širom svete svojim jasným postojom k situácii slovenského národa, ktorý trpel pod hanobným tyranstvom čechoslovakisticko-boľševického režimu, ktoré ohrozovalo samu jeho existenciu. Kanadský Slovák bol vtedy na americkej pôde isto jedným z najodvážnejších, dôsledných a dakedy až prítvrdých bojovníkov za šliapané ľudské práva a za potlačenie slobodu Slovákov. Preto dlhé roky podstatne prispieval k udržaniu našich národných a kresťanských tradícií tak me-

dzi Slovákmí na americkom kontinente ako aj vo svete. Pôbil ako oblaživá rosa aj na tých málo Slovákov, ktorí sa občas dostávali do styku s niektorými západnými krajinami a počas tajných a nebezpečných stretnutí s nami v exile dostalo sa im do rúk daktoré číslo Kanadského Slováka. Tí najodvážnejší riskovali vziať so sebou aspoň daké výstrižky alebo okopirované články. Bude

„Kanadský Slovák“ — omladený senior

zaujímavé zistiť z dokumentov Ústavu pamäti národa, či to niektorí potom museli aj príliš draho platiť.

Päťdesiatka Kanadského Slováka mohla už zaregistrovať podstatné splnenie hlavných cieľov svojho boja. Rozpadom boľševického systému sa Slovensko pozbavilo najťažších a vlastnou silou nepremožiteľných pút, ktoré ho viazali proti prirodzenému rozvoju svojej národnej identity a pestovaniu svojich duchovných a politických tradícií. K slobodnej úprave štátneho zriadenia po roku 1989 ešte stále Kanadský Slovák prikladal svoje polienka povzbudzovaním Slovákov doma k znovuzískaniu štátnej suverenity. Keď sa 1. januára 1993 dosiahla aj táto najpodstatnejšia meta, Kanadský Slovák nadšene jubiloval a zdieľal radosť veštkých synov slovenských matiek. Neprestával pozorne sledovať vývoj v Slovenskej republike a poskytovať priestor starým aj novým prispievateľom.

No bezpochyby sa náš kanadský

týždenník našiel aj v určitej kríze. Desiatkami rokov boja ošľahaný bojovník dokáže sa prispôbiť podstatne zmenenej situácii národa? Nielen na americkom kontinente, ale aj na Slovensku národne orientovaná tlač aj pôsobením finančných síl nie priaznivých, ba neraz až nevráživých voči slovenskej samostatnosti, prinútili aj oveľa staršie slovenské časopisy na tvrdé zredukova-

vanie periodicity - z denníkov sa stali týždenníky a z týždenníkov dvojtyždenníky alebo mesačníky, ak celkom nezanikli.

Kanadský Slovák je v tomto šťastnou výnimkou. Vedenie Kanadskej slovenskej ligy zverilo svoj časopis šéfredaktorovi Julovi Behulovi. Tento skúsený, rozhradený a vyrovnaný redaktor dokázal brilantne preveslovať s Kanadským Slovákom na rozbúrenom mori neočakávaných hlbokých politických zmien. Dnes máme v rukách viditeľne omladený týždenník, s vážnymi úvahami a literárnymi vložkami, s čerstvými správami zo Slovenska i zo sveta, s predtým takmer nevídanou obchodnou inzerciou, bez ktorej každé periodikum iba živorí. Je to prítiažlivý časopis v modernej grafickej úprave s jedinečnými príležitostnými 44-stranovými farebne ilustrovanými dvojčísliami. Nuž takto Kanadský Slovák oslavuje 65. výročie svojej existencie. Je to naozaj omladený senior, ktorému treba vinšovať: Ad multos annos! Ešte veľa, veľa rokov! Pre dobro Slovákov v Kanade i doma a po celom svete.

MILAN S. ĎURICA

ALENA KAPJOROVÁ

(1. miesto, poézia začiatočníci)

Som

Som len malé pierko
Unášané vánkom
Som len malá skrinka
Uzamknutá zámkom

Som len kvapka dažďa
Jedna z milióna.
Som len malý kvietok
Ktorý slabo vonia

Pre púšť som len zrno piesku
Pre lúku, len jeden kvet
Pre neho len jedna hviezda
No pre teba, celý svet

Papierový svet

Úsmev, šťastie, iskru v očiach
Všetko už zakryl tieň.
Prichádza bolesť,
nenávisť, strach ...
Prichádza záhuba,
prichádza žiaľ.

Stekajú slzy, srdce mi praská.
Čo je to šťastie?
Čo je to láska?

Zaslúžim si trpieť?
Prežívať muky?
Smútok mi zväzuje srdce
i ruky.

Vari už za všetko,
môžem len ja?
Všetci ste dobrí,
len ja som ta zlá ...

Skladám si z papiera,
svoj vlastný svet ...
Svet bez slz, bolesti,
zbytočných viet

Nepoznané
– spoznané

Zotieraš mi z tváre s nehou
Horúcu slzu boľavú
Daruješ mi s láskou úsmev
Ukladáš mi telo na trávu

Do uška mi tíško šepkáš ...
... slová plné lásky, obdivu
Na pery mi vŕtaš pusu ...
... vášnivú a krásne pálivú

Pohladiš mi dľaňou líčko
Povieš „láska chcem ťa“
do ucha

Pomaly mi stiahneš tričko
Srdce sa mi prudko rozbúcha

Dávam ti do rúk moje telo
Som ľahká sťa anjel v oblakoch
Modeluješ zo mňa vlastné dielo
Cítim tvoj dych a som v rozpakoch

Každý tvoj dotyk srdce mi hreje
Telá máme láskou spútané
Dych sa mi pri tebe jemne chveje
Nepoznané, je spoznané ...

Rád a často používam konštatovanie „krása je symbol pravdy“. Je to výrok vari najvýznamnejšieho filmového režiséra Andreja Tarkovského (podľa mienky iného veľikána filmu Ingmara Bergmana). Ale nie veľkosť osoby, lež hĺbka tejto myšlienky ma vedie k tomu, že som si ju osvojil. Vyjadruje totiž podstatu, resp. syntézu môjho osobného úsilia a – hádam nebudem neskromný – malo by vyjadrovať podstatu duchovného umenia vôbec. Nedá mi preto, aby som si týmto sloganom nepomohol aj v príhovore k zborníčku prác účastníkov literárnej súťaže O cenu Slovenského učeného tovarišstva.

V systéme súťaží, ktoré poskytujú šancu autorom básní a próz vystúpiť na verejnosť, má súťaž organizovaná Bernolákovou spoločnosťou pri Spolku svätého Vojtecha v Trnave osobitné postavenie. Spomedzi súťaží venujúcich sa práve duchovnej literárnej tvorbe je to súťaž najstaršia a rozsahom i najväčšia. Svedčí o tom nielen počet spoluorganizátorov, medzi ktorými treba spomenúť MO Matice slovenskej v Trnave, Trnavský samosprávny kraj, Knížnicu Juraja Fándlyho v Trnave, Bernolákovu spoločnosť národného obrodzenia a porozumenia ako aj časopis Kultúra, ale najmä počet účastníkov súťaže, ktorých

z roka na rok pribúda. Číslo 145 prihlásených hovorieva o všetko. Vyvracia sa tým fakt, že slovenská literatúra je v kríze, ba koriguje sa tým dokonca aj skutočnosť, že slovenská spoločnosť je ako celok už v osidlach konzumizmu. Taký veľký počet ľudí, ktorí nielen milujú literatúru, ale i sami píšu – a mnohí z nich naozaj píšu pozoruhodne – je prasto malým zázrakom. Potvrzuje to však predovšetkým fakt, že človek si dlhodobo nevystačí s programom, ktorý je iba podenkovou náhradou za skutočné hodnoty.

Ďalším potešujúcim faktom je, že súťaž pokrýva autorské zázemie celého Slovenska, ba i v zahraničí žijúcich krajanov od Kanady po Austráliu. To sa nepodarilo organizátorom nijakého podobného podujatia.

Najviac ma však teší, keď vidím, že porota, ktorej roky predsedám, má ozaj šťastnú ruku najmä na víťazov. Laureáti súťaže O cenu Slovenského učeného tovarišstva sa postupne stávajú úspešní nielen v literárnom, no i spoločenskom zmysle slova. Značí to, že súťaž je priestorom na objavenie talantu a stimulom na jeho ďalší rozvoj. A o to nám predovšetkým ide: aby Slovensko bolo domovinou talentovaných ľudí, ktorí svoje dary dávajú do služieb Ducha.

TEODOR KRÍŽKA

Literárna súťaž
O Cenu

Slovenského učeného tovarišstva

9. ročník

PETER KARĽA

(2. miesto, poézia začiatočníci)

Vo svetle
sviečky

Jesenný večer
Schuťi ukrojil
Zo svojej porcie

Vo vzduchu cítiť
Vôňu spálenej
Zemiakovej vňate
Aj mamine placky

Otcove viečka
Skrývajú modlitbu
Do zopätých dlani
Na teplej jarde

Pacerné zvony
Maľujú na oblohu
Kostolníkov sen

Neverná riekka
Prezrádza tme
Posledné slová
Denného príbehu

Pošepky vkľza
Pod perinu
Detského sna

Agátová

Pomedzi riečky
S aktovkou na pleci
V konároch agátov
Počítam
Snečné líčce
Dláždim nimi
Cestu do školy
Nosnými dierkami
Krájam vzduch
Miešam si v ňom
Voňavé strapce
Nového dňa

Žena

Je ráno jesenné
Stvorené z lúčov slnka
Sobotné brieždenie
Na zemi prvá búrka

Ukrytá je vo víne
Obetný sveta dar
Má ruky mamine
Schovávaš si v nich tvár

Je láska
Prvý dotyk s nehou
Je sestra
Znáša všetko s tebou

Je milienka
Matka s dcérou
Je riekka
Bez dna i brehov

JOZEF PÁLENÍK

(1. miesto, próza pokročilí)

Tréning

„Kto chce dobre hrať, musí tvrdo trénovať,“ znelo heslo na improvizovanej tribúne ihriska v známej dedinke pod veľkým vrchom. Zdá sa, že sa tohto vojensky znejúceho hesla aj držali. Rukami hlavne vtedy, keď oslavovali prehru. A niekedy aj remízu. Nula - nula. Prípadne kontumačné víťazstvo. Tentoraz však, čuduj sa svete, naplnili ho aj skutkovou podstatou na ihrisku, ktoré bolo kvalitne vykose-

né, pretože sused choval približne 39 králikov domácich a každá „krma“ je dobrá, najlepšia však tá „šťatna.“

Presne o dvanástej vybehol na ihrisko dvanásť futbalistov, vlastne jedenásť hráčov a tréner, ktorý mimochodom nikdy nehrával futbal, iba kedysi dávno v Čechách kopanú. A začali.

„Na značky!“ zrukol tréner, ktorý okrem toho, že kedysi hrával kopanú, privyrábal si, pravdaže tiež kedysi, aj na fuške, vlastne pri nácviku spartakiády. Jedenásti sokoli, akoby ich jeden klub do dresov obliekal, zaujali svoje miesta a začal sa pravý, nefalšovaný, divákmi, kamerami ani bubnami nerušený tréning. Do zvonov vo veži, ktoré akurát odbíjali pravé i ľavé poludnie, zaznel hlas šéftrenera:

„Tak, Ficko, ty to tam napáliš a už bežiš k bočnej lajne, smerom k plotu. Pankrác sa za tebou rozbehne križom z rohu veľkého vápna a od stredy po ľavej strane dofrčí Servác. Keď už budú pri tebe, vyskočíš a prudkým pohybom sa im vymkneš. Z pravej strany ti bude nadbiehať Bonifác, ale ty urobíš akože kľučku a prebehneš smerom do stredy ihriska. Odtiaľ už budú celú akciu tlačit' záložníci, podporovaní obranou. Potom urobíš ďalší obrat doprava a pobežíš, ak budeš vladať, do súperovej šestnástky, tam padneš ako podťatý. Nezabudni pritom poriadne zhúknuť, až sa hory zazelenajú, lebo už bolo treba ísť na maliny – stará mať nemá čo dať do jahodových koláčov. Aspoň polovica mužstva ťa vzápätí obstane, po chvíli obľahne, ostatní budú postupne dobiehať, a ak si to situácia vyžiada, celú akciu doplní aj gólmán. Jasné, chlapi!“

Všetci prikývli. Okrem Ferda. Ale to nič. Toho aj tak len včera v noci ostaršili, aby bol aspoň tým jedenástym hráčom.

„Tak sa pripravíme a začneme nácvik variantu veľké A.“

Zaujímavá herná situácia, pomyslel si vedúci predajne „Pomiešané zbožie,“ ktorý ako sponzor mužstva pravidelne sledoval nepravidelné tréningy.

„A čože to trénujete, Gejza?“ opáčil trénera otázkou.

„No čo, čo, predsa oslavy po góle.“

„A jejeje, hádam ho už v neďelu konečne aj dáte?“ spýtal sa prekvapene vedúci sponzor.

„Jasné, len aby nepršalo,“ vyslovil tréner obavu.

„Ťažký terén, že?“

„Ale čoby. Mám strach, aby sa brankárovi hostí nerozmočila päťstokorunáčka, ktorú bude mať zastrčenú v štulni za to, že ten gól pustí,“ povedal ledabolo tréner a prikázal mančafu znova zopakovať nácvik tejto situácie.

RUŽENA ŠÍPKOVÁ

(1. miesto, poézia pokročilí)

kliatba dvoch symbolov

kedysi som pre chorobu nemohla písať básničky

raz v nočnom sne ma známy spisovateľ obdaroval výkresom s nápisom f9 to písmenko a číslo vraj boli príčinou mojej neschopnosti uvoľniť si žily od atramentových zrazenín

zrkadlové dvere detskej izby poézie zostali pre mňa zatvorené o týždeň mi moja lekárka určila diagnózu F 99

obidve sme bdeli

22.10.2006

tej noci

čierna bunda schovávala do vreciek ľútosť i úškrny ľudí postaršia pani celý rok chodievala po meste zaživa pochovaná v tom istom prepotenom zapáchajúcom zimnom oblečení vraj ťažko niesla smrť svojho muža

napokon kamsi zmizla

tej noci bola obloha utkaná z havraních vlasov plachej Viktoriky

snehové vločky si obliekli biele plášte za splnu všetkých tých dvanástich mesiacov

21.9.2006

o drevený stôl, čo bolo výsledkom môjho neľahostajného prekvapenia. „Co?“ pripadala som si ako v nejakom bláznivom filme alebo pri najhoršom sne, vôbec nie ako v pokojnej reštaurácii neďaleko nášho domu. „Dobre vieš, že s tou nohou sa o Lauru ani o seba postarať nemôžeš a ...“ otec sa celkom vážne otočil ku mne, pretože Laura mala v očiach iskričky, ako vždy, keď sa na niečo teší. „Tu nejde o moju nohu!“ snažila som sa upokojiť. Nemám rada, keď mi to otec pripomína. Ako šesťročná som spolu s rodičmi havarovala. To je tá autonehoda, pri ktorej sa mama zbláznila. Lekári si mysleli, že už nikdy nebudem chodiť a drasticky ma posadili na vozíček. Ale to by som nebola ja, keby som nebola minimálne trošku tvrdohlavá a cieľavedomá! V ôsmich rokoch som sa celkom svojvoľne postavila z vozíčka, prešla sa po izbe a upokojovala otca, ktorý bol z toho mimo. Nie je to však až také ružové – doteraz musím používať pri chôdzi barly. A verte mi, že nie je nič nepríjemnejšie, ako keď niekde prídete a ľudia na vás zízajú ako na cudzí živočíšny druh. Preto ma otcova narážka tak nahnevávala. Vymýšľala som však iné dôvody. „Mama odišla a ty nám ju chceš nahradit! To vôbec nie je fér!“ trepala som piate cez deviate. Otec sa len smutne pousmial a spustil tú svoju obohratú pesničku: „Zajtra o deviatej sa stretnete s vašou opatrovateľkou. Je to vraj nejaká príjemná strašia pani. Pochop, Alexandra, že to inak nejde!“ Nahnevane som tresla stoličkou a pobrala sa domov sama. O otca, ktorý sa chce zbaviť svojich detí, nestojím!

Na druhý deň sa mi ani nechcelo vstať. A načo aj? Mám sa prihlúpla usmievať a správať falošne k nejakej starej strige, ktorá si chce privyrobit' našim týraním?! Nie som to povinná urobiť! Ostanem v posteli až do obeda!

Okolo pol desiatej mi ktosi zaklopal na dvere. Presvedčená, že je to už tá opatrovateľka som zabudnúc na svoje prázdne hrozby a sľuby vyskočila z postele ako rybička a rýchlosťou blesku si natiahla čierne priliehavé tričko a menčestrové nohavice. Dvere do mojej izby sa mierne poodchýlili a dnu nakukla Laura. „Laura! Dobre vieš, že máme dohovorený signál – trikrát slabo a raz silno zabúchaš! Prečo to nedodržiavaš?!“ Laura akoby ani nepočula moju otázku. V očiach sa jej krútili tie jej iskričky a vzrušene ukazovala kamsi za seba. „Rýchlo vstaň a obleč sa, ideme s Katy do cukrárne!“ „S kým?“ „S Katy. To je tá naša opatrovateľka. Je veľmi milá!“ Po chrbte mi prebehli zimomriavky hnevu. To je môj klasický reflex na takéto situácie. Hneď ma prešla viac-menej dobrá nálada a mala som sto chutí zaliezť späť do postele.

Rozhodla som sa zísť po schodoch ako pani domu, aby som tej babe ukázala, kto je tu šéf, no môj triumfálny zostup nevyšiel, pretože sa na mňa nikto nepozeral a domyslite si, ako už len môže vyzerat' frajeršký pochod s barlami! Laura nadšene čosi dromolila akejsi neznámej prefarbenej blondine stojacej neďaleko vešiaka na kabáty.

Až keď som bola celkom dole, obe zdvihli hlavy. „Ach, Alexandra! Som rada, že ťa konečne spoznávam! Mlčky som prešla k nej a ľahostajne stísla jej podávanú ruku. Vyžarovalo z nej teplo ako zo slnka. Takmer ma pri tej mojej mŕtvolnej studenej pokožke striaslo. Laura sa usmievala, akoby som práve podpísala na rok zmluvu s Disneylandom. „Môžeš ma volať Katy!“ Koho to len trápi, ako ju môžem volať! Najradšej by som ju sem nevolala vôbec! „Ideme do cukrárne, aby sme sa trochu zoznámili.“ No jasné, ešte nič a už si nás kupuje! Nechcela som však uraziť otca, a tak som volky-nevolky šla s nimi.

Katy nám kúpila dve trojité zmrzliny. Ja som si, samozrejme dala jogurtovú, jogurtovú a jogurtovú. Laura si vybrala strašne dlho a už ma z toho boleli nohy. Keď sa otec dozvie, že sme mali zmrzlinu! Ten tú opatrovateľku vyženie dverami a aj keby sa vrátila oknom, vykopne ju na Sibír! Máme totiž zakázané jesť cez bežný deň zmrzlinu. Kazia sa ňou zuby, bolí z nej hrdlo a je strašne nezdravá a ťažká na žalúdok. Za normálnych okolností by som tieto dristry ignorovala, ale teraz mi prišli strašne vhod. Na opatrovateľkin úsmev

som odpovedala sprisahaneckým úškrnutím. Ešte nevie, ako s ňou vybabrem!

Otec sa dnes vrátil ako naschvál až okolo jedenástej, a ja som už dávno spala, takže som mu nestihla nič povedať. Je to však jedno, pretože si zrejme s opatrovateľkou výborne rozumeli a ostali po nich v dreze dva prázdne poháre od vína. Úžasné, asi sa budú brať! Naš otec je schopný všetkého, ako som zistila po tom, čo nám najal cudziu ženskú na stráženie.

Laura bola ráno hore od piatej a nemohla sa dočkať tej Katy. Ja som si, naopak, znova prispaľa a okolo jedenástej som zišla dole, aby som si prečítala noviny a zjedla nejaké to jablko alebo jogurt. Zdravé, no malé raňajky. Samozrejme, ako som predpokladala, Katy tam už bola. „Dobré ráno! Dáš si hraničku alebo omeletu?“ Ha-ha, takže zasa poriadny prešľap! „Omeletu. So slaninou!“ povedala som, natešená, že sa konečne poriadne najem a že sa zbavíme tej babizne. Pohľad mi hneď padol na prvú stranu dnešných novín: *Manželka slávneho miliónára prepustená z bláznince!* To snáď... Hádám...

Naozaj to bolo o mame. Všetko o nás, o našej rodine a o havárii spred deviatich rokov. Neznášam médiá! Strkajú sa vždy tam, kde nemajú čo robiť! Ale na druhej strane ma jedna vec potešila a jedna zarmútila. Mamu pustili! To znamená, že je celkom normálna a že sa k nám zrejme vráti. A čo ma zarmútilo je to, že otec nepovedal o jej prepustení ani slovo. No to je na figu, keď už kvôli tej opatrovateľke ani neoznamuje svojej rodine také dôležité veci! A navyše nemám pocit, žeby sa chystal na mamin návrat. Skôr ju odtiaľto nadobro vyštváľ!

Len čo večer okolo desiatej buchli vchodové dvere, so zlozmlenými novinami v rukách som zletela dolu schodmi. Keby tam aspoň nestála tá ženská... Ale vlastne mi to bolo aj jedno. Natrčila som bez jediného slova vysvetlenia otcovi titulnú stránku a palcom ukázala titulok. Vzdychol si, ako vždy, keď mu niečo nepríjemné pripomínam. „Alexandra, ona sa nevylicila. Jej brat im zaplatil, aby ju pustili. Je v takom stave ako predtým. Musíš si na ňu dávať pozor, zrejme sa bude chcieť k nám vrátiť!“ „Ale na psychiatrii predsa nemôžu prepúšťať na kauciu ako vo väzení!“ „Peniaze hýbu svetom...“ Nasršene som šmarila noviny do kúta haly a vybehla po schodoch späť do izby. Už mám toho po krk – pravdepodobne mamu znenávidel a teraz sa tým snaží nainfikovať aj mňa a Lauru. Laura už o mame ani nechýruje, no ja sa nedám! Po širokom kmeni jablone, ktorej konáre siahajú až do okna mojej izby, som sa zošmykla do záhrady (ide to aj s barlami – zhodím ich dolu a sklznem po kmeni ako požiarnik – je to obdivuhodne jednoducho stavaný strom!) a vybehla medzi kvety, kríky a pne. Toto je môj svet, tu má každý vstup zakázaný!

Trčala som v záhrade asi hodinu. Ako vždy, bez nejakej duchapľnej činnosti. Len som sa prechádzala, sem-tam šepka stromom nejaké to jedovaté slovo a chvíľu si posedela na pničku blízko pivnice. Išla by som sa pozrieť aj do pivnice, no priznám sa, že je to miesto, pred ktorým mám ešte stále rešpekt. Ako malá som sa so sesternicou hrávala na princeznú, na dobré víly a na všetko, na čo sa len môžu hrať malé dievčatká a vždy sme si predstavovali, že v pivnici je strašidelná ježibaba s veľkou bradavicou na pokrivenom nose. Doteraz ma tieto predstavy v noci májajú. Lenže viac ma máta predstava o mojej sesternici. Vyrástli sme spolu, strávili sme spolu každú jednu chvíľku. V dome, ktorý stál kedysi na mieste, kde teraz stojí naša vilka, sme trávil každý upršaný prázdninový deň. A potom prišla tá nehoda a všetko sa zmenilo. Sesternica sa s celou rodinou odsťahovala a ja, nešťastná a zhrzená z svojho zdravotného stavu som na ňu vtedy celkom zabudla. Teraz mi však chýba ešte viac, ako pred pár rokmi. Potrebovala by som nejakú kamarátku, rovnakého myslenia, rovnakého spôsobu života a rovnakej povahy. Škoda, že v škole sa taká nenašla.

Otec sa ani nepamätal ma hľadať, poslal Katy. Našťastie, ani nestihla dôjsť k chodníčku vedúcemu do môjho kráľov-

stva, už som bola na dvore priamo pred ňou. „Otecko sa o teba bojí!“ vysvetlila mi ako dvojrôčnemu batoľaťu. „Je to ocko, nie otecko!“ drzo som odsekla a bolo mi jedno, že zrejme bude otcovi žalovať. No ona nič nepovedala a vošla späť dnu. Neznášam to. Neznášam. Neznášam, keď do nášho domu vchádza celkom cudzí človek a tvári sa, že je doma. Nenávidím to. Ockovi sa to asi páči.

Ubehol takmer celý prázdninový týždeň, a ja som nič výnimočne nepodnikla, nerobila a ani nikde nebola. Teda, ak sa nepočíta cukráreň, zoo a kopec iných atrakcií pre malé deti. O to by ani nešlo, skôr o to, s kým som tam musela ísť. Laura – ujde. Katy – keby tak ušla! No nič, mám pocit, že dnes urobím niečo výnimočné. Poobzerám sa po svojej skutočnej mame. Stretnem sa s ňou a hneď budem vedieť, či je zasa v poriadku.

Našťastie stretnutie sa naskytko akosi samo. Okolo pol tretej sme sa vybrali do parku a Laura sa nadšene prevádzala po metra pred nami na svojom novom bicykli (ďalšia opatrovateľkina snaha kúpiť si nás). Nemala som ani najmenšiu chuť ísť s Katy sama a rozprávať sa s ňou, preto som sa tvárila, že si viažem šnúru a zaošla som. Chvalabohu, asi pochopila, že o jej spoločnosť veľmi nestojím, lebo ma nepočkala a pokračovala v ceste pokrivením na moju mladšiu sestru. Zrazu som z blízkeho krovia začula svoje meno. „Alexandra!“ šepkal hlas nástojčivo. Poobzerala som sa, keď som si bola istá, že to na mňa šepká krovie, zastala som. Potom som sa celkom nenápadne suchla do kríkov a snažila sa zistiť, kto ma tak úpenlivo volá. „Saška! Sašenka! Taká som rada, že ťa vidím! Mama (lebo ten neznámy bola vlastne ona) ma začala objímať, hladit' a nežne sa mi prihovárať.“ Nemohla som prísť bližšie k vám, lebo by ma tá žena, ktorá sa teraz o vás stará, zaiste vyhnala. Laura by asi nešla, ale vedela som, že ty prídeš. Tak čo, ako sa máš? Spomínaš si ešte na svoju mamu? Prikývla som a snažila sa všimnúť si ju. Hoci mala v očiach ten šialený lesk ako predtým, hovorila celkom rozumne a zdalo sa, že už znova rozmýšľa ako normálny človek. Usúdila som, že je znova v poriadku a potešila som sa dvojnásobne. „Chcela by som sa s vami stretávať. Kedykoľvek, keď budete mať čas. A možno by sa nám spolu podarilo presvedčiť otca, aby som sa k vám vrátila... Ale na to bude potrebný plán! Pomôžeš mi?“ „Jasné!“ vhrkla som, akoby to už nebolo dosť samozrejmé. „Zajtra sa stretne tu, na tomto mieste. O štvrtej. Teraz choď, aby ťa neľadali!“ Celá natešená a plná nového elánu som vyšla z krovia na chodník a v hlave sa mi už rodil plán, ako by sme Katy nahradili našou skutočnou mamou.

Na druhý deň som bola ako bez duše. V hlave s mi ustavične premietala mamina tvár, jej zúfalé prosby o pomoc aj odporný falošný úsmev našej opatrovateľky. Museľa som niečo urobiť, to je jasné. A tak som si okolo štvrtej vymyslela zámienuku, aby som mohla zísť do parku. Chvalabohu, Katy sa nejak obzvlášť o moju imaginárnu úlohu z dejepisu, s ktorou som sa chcela poradiť so spolužiačkou, nezaujímala. Dobre, že nevedela, aká som v triede neoblíbená.

Mama ma naozaj čakala na tom istom mieste. Trochu som sa triasla, ale zmiešané pocity ma prešli hneď potom, čo sa na mňa usmiala, pohladkala ma po ruke a celkom vážne prehovorila: „Som veľmi rada, že si prišla! Spoločne toho dokážeme viac, ako sa mi samej podarilo za celé roky!“ Boli to racionálne slová, aj keď trochu oduševnené. Prestala som sa zhrýzať tým, či je moja biologická matka normálna alebo nie a nastražila som uši. „Musíme sa nejak zbaviť tej vašej opatrovateľky! Až potom budem mať cestu k otcovi a hlavne k vám voľnú...“ Prikývla som, hoci som nemala najmenšieho tušenia, ako to chce urobiť. „Ak ma v sobotu večer vpusťíš do domu, niečo vymyslím. Možno sa mi to podarí urobiť bez toho, aby otec niečo zistil!“ Škoda, že som sa jej vtedy neopýtala, čo vlastne chce podniknúť. Ušetřila by som si tým krúšnu chvíľu sobotnej noci.

(úryvok)

Kresby: Hubert Čepišák

KATARÍNA ŽELINSKÁ

(1. miesto, próza začiatočníci)

Letná rozprávka

Volám sa Alexandra a mám pätnásť rokov. To je veta na úvod. A okrem toho bývam s otcom a mladšou sestrou Laurou v malej vilke na konci mestečka. Kedysi s nami bývala aj mama, no po autonehode sa zbláznila. Nie, nepreháňam. Naozaj sa zbláznila. Otec sa najprv snažil o to, aby s nami mohla bývať ďalej, no po Laurinom narodení mu došlo, že to nejde a dal mamu do ústavu. Tento čin zhmiem len do ďalšej vety na úvod: Nikdy som mu to neodpustila.

Hoci s nami mama nebývala, všetko bolo fajn, až do jedného osudného letného

večera. Čudovala som sa, že otec nás s Laurou vzal do reštaurácie, ktorú sme obe milovali a celkom pokojne nám objednal to najnezdavšie jedlo, na ktoré sme práve mali chuť. Dôvod jeho konania nám objasnil, až keď sme sa prekopávali jahodovou zmrzlinou. „Viete, dievčatá, vyzerá to tak, že od zajtra mám nový kšeft. Budem na neho potrebovať viac času, domov sa budem vracat' až neskoro večer. Aby ste neboli cez tieto prázdniny samé, a aby sa mal o vás kto postarať, najal som opatrovateľku.“ Sklenený pohár prudko narazil

(Dokončenie z predchádzajúceho čísla)

Lož zničí každého človeka, národ, ba vieme, že zničí i mohutné impériá. Stačí sa pozrieť na staršie mapy. Aby sme sa dopracovali k pravde, musíme preskúmať najmenej dve strany mince, vypočítať tvrdenie každej stránky. Nech mi páni Gavras a Bindzár dovoľia pozrieť sa na druhú stranu mince a predložiť niekoľko overených faktov o pápežovi Piovi XII. a tak i o Cirkvi.

Nasledujúce citáty sú z knihy Margherity Marchione, Ph.D., Yours Is a Precious Witness. V Januári 1996 ma pozvala do preplneného Talianskeho kultúrneho inštitútu v New York City na prezentáciu jej novej knihy. Je to kniha dokumentov a pamätí Židov a Talianov z časov 2. sv. vojny. Autorka je Fulbright Scholar, je Emeritnou profesorkou talianskeho jazyka a literatúry na Fairleigh Dickinson Univerzite v Madisone, v štáte New Jersey. Je autorkou viac ako tridsiatich kníh a jej meno je ozdobené mnohými vyznamenaniami. Teda, nech sa páči:

„Hitler dosiahol vrcholnú moc v Nemecku 30. jan. 1933 napriek organizovanej katolíckej opozícii. Katolíci tvoria však iba jednu tretinu obyvateľstva Nemecka. 20. júla 1933 sekretár Vatikánskeho štátu Eugenio Pacelli (neskorší Pius XII.) podpísal Konkordát s Nemeckom, kde Nemecko garantovalo slobodu vyznania a praktizovania Katolíckej cirkvi a právo slobodne regulovať cirkevné veci v Nemecku. Päť dní nato Hitlerova národno-socialistická vláda vyhlásila sterilizačné zákony, ktoré zasiahli Židov, ale najmä boli namierené proti učeníu Katolíckej cirkvi. Krátko po tom tisíce katolíckych kňazov, rehoľníkov a laikov boli hodnené do žalárov. Katolícka lica mladých bola rozpustená. Vedúci Katolíckej akcie bol zavraždený.“

„Sedem mesiacov po zvolení za pápeža Pius XII. súhlasil s tajným sprostredkovaním schôdze medzi protinacistickým hnutím nemeckých generálov a reprezentantom britskej vlády. Táto akcia je známa ako Zossen konšpirácia. Nemeckí generáli však stratili odvahu a nikdy Hitlera nezatkli.“

„Predtým ako ktorákoľvek známa a vážená personalita venovala akúkoľvek pozornosť holocaustu, Pius XII. v jeho Vianočnom posolstve v roku 1942 odsúdil rasistický nacizmus. Himmlerov pobočník R. Heydrich 22. Januára 1943 zaútočil na pápeža takto: Pápež odmietol Nový európsky poriadok národného socializmu. Jeho prejav je jeden dlhý útok proti všetkému, čo nám je drahé. Povedal, že Boh považuje všetky národy a rasy za rovnocenné a rovnoprávne. Pápež sa jasne zastáva Židov. V skutočnosti obvinil nemecký národ, že pácha nepravosť na Židoch a stal sa hlásnou trúbou židovských vojnových kriminálov.“

„The New York Times v recenzii knihy Davida Wymana o Holocauste uviedol túto pasáž z jeho knihy: V septembri 1942, v časoch masovej deportácie z Francúzska, pod tlakom Eleanor Rooseveltovej (manželky prezidenta USA) a agencií pre utečencov, vytýkla na State Departmente (Ministerstvo zahraničia) povolenie vstupu do USA pre 5000 židovských detí, ktoré boli sústredené vo Francúzsku. Avšak povolenie bolo stornované sústavným odkladaním. Čo horšie, State Department ešte sprísnil reštrikčné vízové opatrenia.“

„Podľa Davida Wymana, keď Bulharsko bolo ochotné povoliť 30 tisícom Židov emigrovať do Palestíny v roku 1943, britský minister zahraničia A. Eden argumentoval takto: Mali by sme postupovať veľmi opatrne, či vôbec nechať všetkým Židom emigrovať z Bulharska. Ak to urobíme, potom Židia vo svete budú žiadať podobné povolenie pre Židov z Poľska a z Nemecka. Hitler môže využiť našu povoľnosť.“

„David Kaplan v The New York Tribune poznamenal, že Američania nechceli viac Židov v USA, Briti ich nechceli v Anglicku...vyzeralo to tak, že nikto nemal nijaké riešenie, iba nechať Hitlera, aby ich zabíjal. USA a Spojenci počas 2. svetovej vojny mohli zastaviť Hitlerovo konečné riešenie pre Židov Európy, ale neurobili tak.“

„V júni a v júli 1944 z Maďarska vyviezli viac ako 437 tisíc Židov do Oswienčimu. V júni Pius XII. poslal prosebný a protestný telegram Admirálovi Horthy, regentovi v Budapešti.“ Horthy vyvážanie zastavil. Nemci ho odstavili od vlády a nasadili v Maďarsku ešte tvrdší režim.“

Hitler sa katolíckej cirkvi vyhrážal: „Ak by bolo povstanie v Nemecku, okamžite by som pozatváral a usmrtil všetkých vedúcich Katolíckej cirkvi a zničil všet-

JERRY JAROSLAV KRÚPA

Pravda existuje

ale musíme ju neúnavne objavovať a obhajovať

kých internovaných v koncentračných táboroch“.

„V júli 1944, po príchode Spojencov, hlavný rabin (Ríma) Israel Zolli slúžil sväte služby Božie v synagóge, ktoré sa vysielali rozhlasom a v ktorých sa verejne poďakoval pápežovi Piovi XII. za pomoc židovskej komunite... 25. júla, s predsedom Židovskej spoločnosti, navštívil pápeža, aby sa jemu a katolíkom Ríma oficiálne a osobne poďakoval za láskavosti a všetko, čo urobili pre Židov. Keď bolo treba, otvoril aj konventy a kláštory, ba urobil aj výnimky v kanonickom práve, aby mohol židovských mužov umiestniť i v ženských kláštoroch a tak ich ochrániť pred zlobou nacizmu.“

„Pápež Pius XII. navonok pôsobil neutrálne, ale súkromne bol aktívny. Nerozprával, ale konal. Židovský svet, zdá sa, súhlasil, pretože 12. októbra 1945 World Jewish Congress poslal Vatikánu dar 2 milióny lír. Druhý predseda vlády Izraela Moše Šaret povedal Piovi XII., že jeho prvá povinnosť je poďakovať sa jemu a Katolíckej cirkvi za všetku pomoc pri záchrane Židov.“

„Keď vojna končila, hlavný rabin Jeruzalema takto poďakoval pápežovi: Izraelčania nikdy nezabudnú, čo Jeho Svätosť a jeho zástupcovia, inšpirovaní večnými princípmi náboženstva, ktoré formuje samotné základy skutočnej civilizácie, koná pre našich nešťastných bratov a sestry v tejto najtragickejšej hodine našej histórie. To je živý dôkaz svätej Prozreteľnosti na tomto svete.“

„V roku 1954 židovský historik Leon Poliakov napísal, že neúnavná humanitárna snaha Cirkvi, napriek Hitlerovmu teroru, so schválením a iniciatívou Vatikánu, nikdy nezapadne do zabudnutia.“

Keď pápež Pius XII. v roku 1958 zomrel, sústrastné telegramy prišli do Vatikánu od hláv európskych národov a zo všetkých strán sveta. Reprezentantka Izraela v OSN Golda Meirová ako prvá poslala do Vatikánu takýto elokventný telegram:

„Zdieľame smútok ľudstva nad odchodom Jeho Svätosti pápeža Pia XII. V generácii dorážanej vojnami a konfliktami bol to on, ktorý pozdvihol ideály mieru a súcitu. Keď strašné martýrstvo zaľahlo na našich ľuďoch v dekáde nacistického teroru, pápež pozdvihol hlas na obranu obetí. Obohatil náš život hlasom volajúcim o veľké morálne pravdy ponad hrnot denných konfliktov. Smútime za veľkým služobníkom mieru.“

***

Z knihy Zamlčaná pravda o Slovensku, ktorú v roku 1996 vydali MUDr. Gabriel Hoffmann a Priatelia prezidenta Tisu na Slovensku a v cudzine, vyberám na pripomenutie aspoň pár citátov. Ľudia hľadajúci pravdu isto knihu čítali.

„Keď sa 9. septembra 1941 podarilo Tukovi vo vláde prebojovať rasistický židovský kódex, Tiso podal demisiu. Jeho demisiu predsedníctvo HSES neprijalo. V tých časoch traja rabíni (Frieder z Nového Mesta nad Váhom, Unger a dr. Schweiger z Nitry) vyhľadali biskupa Kmetku za prítomnosti vtedajšieho gen. vikára Nécseyho a žiadali urobiť všetko, aby Tiso zostal prezidentom, pretože po ňom by prišiel Tuka, čo by znamenalo oveľa väčšie nešťastie pre Židov... Prezident Tiso židovský kódex nikdy nepodpísal a vyhradil si právo udeľovať výnimky. Jeho výnimkami zachránil okolo deväť tisíc Židov. Proti kódeXu protestujú aj slovenskí biskupi memorandumom zo 7. októbra 1941. Píšu: 'Svetonáhľad, podľa ktorého toto nariadenie bolo osnované, je ideológia tzv. rasizmu, ktorá skrýva v sebe nebezpečné bludy'. Protestuje aj sv. Stolica (Pius XII.) nôtou č. 8355-41 z 12. novembra 1941...“

„Šéf politického oddelenia riškeho ministerstva zahraničia Woerner v zápise o rozhovore so slovenským vyslancom 25. 3. 1942 píše: Tukovi sa síce stále darí pretlačiť novej dobe zodpovedajúce zákony, ako napríklad Židovský kódex, avšak Tisovi oddaná väčšina vo vláde šikovným manévrom vždy najde spôsob Tukove plány zmarit.“

„25. mája 1942 Eichmann prisľúbil Tukovi, že sa so slovenskými Židmi bude za-

chádzať čo najľudskejšie. No opozícia vo vláde a prezident Republiky (Tiso) nemeškali v diele záchrany... 26. júna 1942 nemecký vyslanec v Bratislave Ludin telegrafoval do Berlína: 'Výkon odsunu Židov zo Slovenska (na práce do nemeckých fabrik v Poľsku) sa dostal nateraz do mŕtveho bodu. Na základe vplyvu cirkvi a korupcie slovenských úradníkov dostalo 35 tisíc Židov mimoriadne preukazy, na základe ktorých nesmú byť evakovaní.“

„Záchranu Židov organizovali i pápežskí nunciovia, najmä Roncalli (neskorší pápež Ján XXIII.) a Mazzoli v Bulharsku, ktorí využili dobré styky s bulharskou kráľovskou rodinou a zachránili skoro všetkých 25 tisíc bulharských Židov. Menovať ďalej treba Msgr. Cassula v Bukurešti, Msgr. Rottu v Budapešti, Msgr. Burzia v Bratislave a iných. Všetci konali, ako to sami dosvedčili, s vedomím a na príkaz Pia XII. S pápežským súhlasom otvorili dvere kláštorov a iných cirkevných inštitúcií, aby chránili Židov... Z pápežovej iniciatívy katolíckej štáty (dokonca i Francovo Španielsko) prijímali a podporovali židovských utečencov. Na ich výpomoc Pius XII. uvoľnil dva a pol miliardy lír“.

Už ani netreba zdôrazňovať obetavé snahy toľkých slovenských a iných európskych roľníkov, robotníkov, učiteľov, politikov, diplomatov, ktorí pod nemeckým trestom smrti riskovali životy svojej rodiny, len aby mohli zachrániť Židov, lebo im tak diktovali ich kresťanské duše.

***

Nesmierne zaujímavé sú snahy spomenutého rabína Michala Ber Weissmandla, ktorý sa usiloval zachrániť slovenských, ale i iných Židov počas vojny. Jeho kniha bola vydaná v hebrejčine v New Yorku roku 1961. Výňatky sú z anglického článku I. Domba o Weissmandlovej knihe s nadpisom: The millions that could have been saved. Weissmandlove meno mi Googel vyhľadal na tejto web stránke: www.jewsaga-instzionism.com.

Toto je reklama na jeho knihu: „Napísaná rabínom Weissmandlom, táto kniha popisuje jeho svedectvo o brutálnej úlohe sionistov, ktorí zabránili zachrániť obeť holokaustu.“

„Kronika vojnových rokov 1942 do 1945 rabína M. B. Weissmandla, výstižne pomenovaná Min Hametzar (From the Depths, Z hĺbok). V nej odhalené strašné fakty nie sú dobre známe...Kto si len predstaví hitlerovský holocaust? Kde sú v jazykoch slová, ktoré by to popisali?... Či existujú v jazykoch slová, ktoré presne popíšu konverziu vzácných Židov do stavu zvierat pripravených na zabitie?“

(Nemec) „Wisliceny bol oddaný prívržencem nacizmu a bol „odborník“ na riešenie židovskej otázky na Slovensku ako Eichmannov reprezentant v tej oblasti (Európy)... Wisliceny bol hlavný, rišský vládca a organizátor trasportov. Bol takmer vždy opitý. Opitý alkoholom, ale intoxifikovaný krvou, a zdal sa nedostupný...“

Rabín Weissmandel ku koncu 1943, keď už boli dve tretiny Židov zo Slovenska odtransportované 'na prácu', zoznámil sa s istým Hochbergom, esesáckym intrigantom a druhým komandantom po Wislicenym. Hochbergov predstavený miloval peniaze a tie už kúpili úľavy pre ľudí – odloženie deportácie... Rozrastený z takého objavu, predebatoval vec s jeho svokrom v Nitre. Svokor uvažoval, že keď táto staromódna metóda môže byť užitočná, tak prečo ju nepoužiť a nezachrániť masy ľudí... Jednému zo slávnych ľudí v Bratislave, rabínovi Aharonovi Gruenhutovi, sa podarilo u Hochberga získať dôveru v rabína Weissmandla a zaistiť mu s ním tajnú schôdzku. Rabín sa Hochbergovi predstavil ako človek, ktorý má kontakty s rabinskými kruhmi po celom svete. Ukázal Hochbergovi jeho pas s britským vízom, povedal mu o jeho návšteve Londýna a konferencii, ktorej sa zúčastnil, aby urobil naňho dojem, že je vo vysokom postavení. Potom ho uistil, že na Slovensku má tajné poslanie najvyššej dôležitosti ako reprezentant židovstva v zahraničí, ktoré sa s ním spojilo cez Americkú kanceláriu (joint) vo Švajčiarsku. Tito

sú pripravení vyplatiť Hauptsturmbandfuerrerovi Wislicenymu v hotovosti, čo si zažiada, ak zastaví trasporty Židov na východ (do Poľska)... Tiež mu dal uistenie od Svetového židovstva, že ak natrvalo zastaví odvoz Židov, po vojne, on, aj Wisliceny, budú v bezpečí... Hochberg sa najprv rozčulil nad takou ponukou, ale po dlhšom rozhovore zmákol a povedal, že musí rozprávať s Wislicenym. Po hodinách čakania Hochberg sa vrátil celý vzrušený a oznámil: the deal is done. Wisliceny chce 50 tisíc dolárov a zastaví všetky trasporty. Ako prejav dobrej vôle zatiaľ zdrží tri trasporty, každý s asi tritisíc dušami, určené na odchod na budúci utorok, piatok a nasledujúci utorok. Ale v piatok za tým musí mať v rukách prvú splátku v sume 25 tisíc dolárov. A za sedem týždňov po prvej splátke ďalších 25 tisíc. Potom už nijaké trasporty nebudú. Nemá nijakú ďalšiu podmienku. Ale musíš ukázať, že doláre prídu do zahraničia, nie od slovenských Židov.“

„Rabín Weissman ponáhal sa do Nitry, aby informoval svojho svokra a začal zariaďovať všetko potrebné. Nitranský rabin sa potešil možnosti zachrániť toľké životy, ale vyslovil pochybnosti, či v ďalšej kancelárii budú rozumieť ich tragickému postaveniu. Lebo sionistickí vodcovia spolupracujú s kanceláriou. Tí môžu mať iné kalkulácie. Ale navrhol spojiť sa s Radou ortodoxných židovských komunit aj so sionistami a zapojiť do partnerstva tiež neortodoxné skupiny. Spojiť sa tiež s pani Gisi Fleischmanovou, ktorá je v sionistických kruhoch a bola predvojnová reprezentantka kancelárie na Slovensku...“

Sionizmus je založený na báze, že spôsob štátnosti, aký majú iné národy, je aplikovateľný aj na židovstvo. Ako keby nevideli rozdiel medzi národnými svetami a židovstvom! Oni to vidia tak, že Židia si riadia ich osud takou istou cestou a spôsobom ako iné národy. Viera v exil, podľa Nebeského Dekretu ako trest za naše hriechy a viera v Nebeské Vykúpenie podľa Vôle nášho Stvoriteľa pre sionistov neexistuje.“

„Šloime Stern našiel diplomatického kuriéra, ktorý bol ochotný vziať všetky dôležité odkazy do kancelárie v Zurichu. Tiež bol schopný zohnať ohromné množstvo peňazí zo všetkých kútov Slovenska. Tie sa potom na čiernom trhu premenili na 25 tisíc dolárov.“

Peniaze určené Wislicenymu odovzdali Hochbergovi. Ten prišiel späť so sľubom, že nijaké trasporty nebudú do sedem týždňov. Potom čaká ďalších 25 tisíc...“

„Pani Fleischmanová napísala memo-

randum do kancelárie, do Jewish Agency. Všetci boli presvedčení, že keď kuriér dopraví ich memorandum, nie 50 tisíc dolárov, ale desaťkrát 50 tisíc budú mať k dispozícii na túto a podobné záchranné akcie. Isteže Židia po celom svete budú tancovať od radosti, keď budú počuť, že sa dvere otvorili do vnútorných kruhov SS, že sa našiel spôsob, ako Židov zachrániť... Určený dátum sa blížil. Toľko peňazí je potrebných! Mnohým ľuďom sa podarilo utiecť z toho pekla v Poľsku do Slovenska a odtiaľ pokračovali do Maďarska a Rumunska, ktoré ešte neboli tak sprocesované nemeckými hordami... Peniaze sú potrebné tiež na rozšírenie pracovných táborov v Seredi, v Novákoch... Tak by neboli vyvezení do Poľska.“

Návrat kuriera nervózne očakávali...

Konečne sa kuriér vrátil. Ale peňazí nič. Ani len listom neodpovedali tie pomocné organizácie! Priniesol iba listný odkaz, že nemajú čas písať a o pomoci nebola ani len zmienka... Rabín Weissmandl píše, že všetci sa cítili, ako keby sa dom na nich zrútil...“

„Rabín sám sa podujal napísať list Agencii a do kancelárie v mene rabínov, ktorí zostali na Slovensku. Bol to list plný sly a prosenia, ale odpoveď neprichádzala. Stanovený termín ubehol a tak požiadali Hochberga, aby poprosil Wisliceného, aby počkal tri-štyri týždne, lebo kuriér mal vo Švajčiarsku neohodu a bol zdrzaný pobytom v nemocnici. Wisliceny súhlasil, že počká.“

Nakoniec predsa prišiel list z Zurichu, napísaný Sally Mayer, v ktorom ich informovali, že 50 tisíc je veľa peňazí pre takú malú krajinu a ich rozpočet im nedovoľuje poslať nič, a historiky o deportáciách a z Poľska sú prehané. Je vraj typické pre východoeurópskych Židov stále žiadať peniaze. Peniaze prichádzajú z Ameriky, a tá nedovolí poslať do nepriateľských krajín nijaké finančné prostriedky. Možno kancelária v Maďarsku im trochu pomôže z fondu, ktorý ešte pred vojnou bol zablokovaný“.

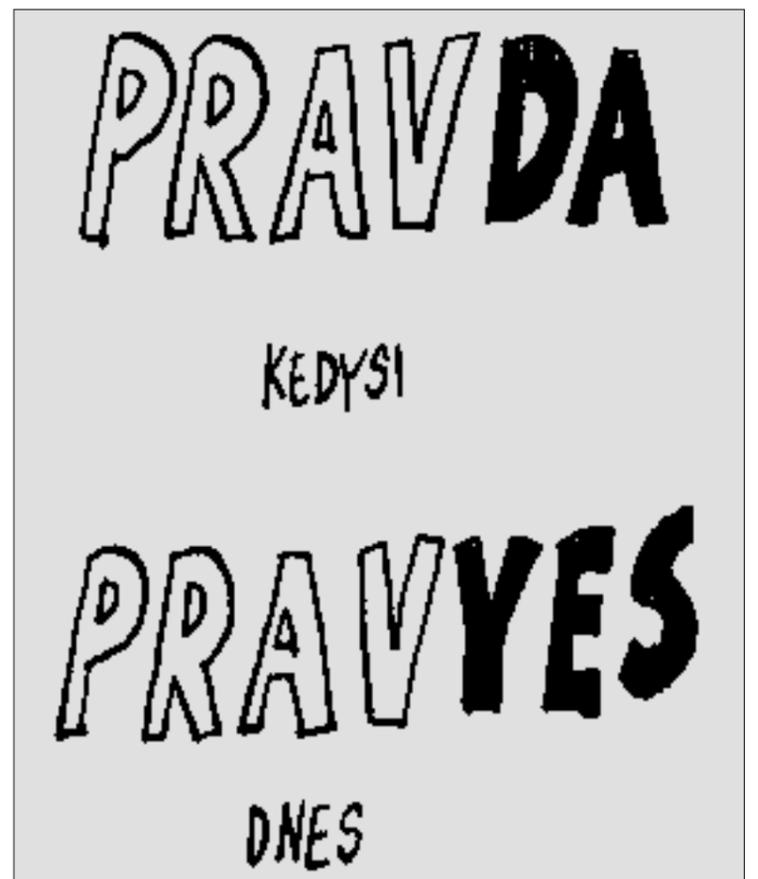
„Rabín Weissmandl a jeho kolegovia prečítali list, ale neboli schopní uveriť, že taký list mohol napísať Žid. Keď si jasne uvedomili obsah listu, ich srdcia sa zastavili.“

A to ešte nebol koniec. Prišiel ďalší list, ktorý plne vysvetlil obsah prvého. Ten ich ešte viac umrtvil a zničil. To odhalilo bezodnú priepasť, do akej rodení Židia môžu padnúť— a za to je zodpovedný sionizmus“.

Toľko z článku I. Domba o Weissmandlových spomienkach.

Vždy sa nájdu duchovne slabí ľudia, ktorí za tridsať strieborných nechajú zo seba urobiť nástroje na vykonávanie diabolských zločinov. Aký to veľký žiaľ pre celé ľudstvo!

A vždy sa nájdu duchovne silní ľudia, ktorí obetujú, ak je treba aj svoj život, aby zabraňovali vykonávaniu diabolských zločinov. Aký to veľký dar pre celé ľudstvo!

Kresba: Andrej Mišanek

Koncom januára (27.1.2007) František Ziejka, bývalý rektor Jagelonskej univerzity v Krakove, predstavil novínarom knihu kardinála S. Dziwisza. Jej spoluautorom je vaticanista Gian Franco Svidercoschi. Zároveň vyšla aj talianska verzia knihy (vyd. Rizzoli a Libreria editrice vaticana). V Taliansku sa za tri týždne predalo 50 tisíc výtlačkov knihy.

Kniha kardinála Stanislava Dziwisza *Život s Karolom* je nezvyčajnou knihou. Verejnosť na ňu čakala s netrpelivosťou a je dobre, že nakoniec vyšla. Jej hlavnou postavou je zosnulý pápež Ján Pavol II. Kniha je zaujímavá aj preto, že jej autor strávil takmer 40 rokov (12 v Krakove a 27 vo Vatikáne) po boku Jána Pavla II. ako jeho sekretár, spolupracovník, dôverník, ale predovšetkým ako oddaný a verný priateľ.

O Jánovi Pavlovi II. už vyšli viaceré knihy a štúdie. Autor najnovšej z nich, Stanislav Dziwisz, pochádza z dediny Raba Wyzna. Po skončení štúdia teológie prijal kňazskú vysviacku z rúk biskupa Karola Wojtyły (roku 1963). Stal sa kaplánom vo farnosti Makowie Podhalanski. O dva roky neskôr ho jeho biskup poslal pokračovať v štúdiu teológie. Dňa 8. októbra 1966, teda po dvanástich mesiacoch, ho však krakovský metroplita oslovil, aby prišiel pracovať do jeho biskupskej rezidence. Odtvtedy sa život S. Dziwisza trvalo naviazal na život a činnosť Mons. Wojtyły, najprv biskupa, potom kardinála, a nakoniec pápeža Jána Pavla II.

Nie je jednoduché vysvetliť, prečo si biskup Wojtyła vybral Dziwisza za svojho pomocníka. Pre mladého kňaza Dziwisza, ktorý stratil vlastného otca keď mal len 9 rokov, mons. Wojtyła sa stal akoby druhým otcom. Wojtyła však v ňom objavil duchovného syna, ktorému sa mohol zdôveriť. Bol nielen jeho sekretárom, ale aj priateľom a nakoniec aj ochrancom. Všetko toto sa začalo v roku 1966. Trvalo takmer 40 rokov! Práve preto je kniha *Život s Karolom*, ktorú napísal kardinál Dziwisz takou nevednou a nezvyčajnou knihou.

Publikácia začína úvodom s názvom *Ten závoj na jeho tvári...* a končí

kapitolou, ktorá obsahuje posledné slová, vyslovené Jánom Pavlom II. pred smrťou: *Nechajte ma odísť do Otcovho domu*. V úvode autor opisuje zvyk, rituál, ktorý má pôvod v počiatkoch kresťanstva, ktorý opätovne uviedol do praxe práve zosnulý Ján Pavol II. – prikrýť tvár zomrelého pápeža bielou šatkou. Autor prináša aj chronológiu jeho ochorenia. Osobitnú pozornosť samozrejme venuje posledným hodinám pápežovho života.

Kniha je dielom dvoch autorov. Rozprávač, Gian Franco Svidercoschi sa usiluje upriamiť pozornosť čitateľa na udalosti zo života Karola Wojtyły nielen v súvislosti s dejinami Poľska, ale aj Európy a sveta. Druhým autorom je Stanislav Dziwisz, ktorý objasňuje mnohé otázky, ktoré vo svojej dobe vzbudili rozpory (kontroverie). Koriguje úsudky a názory, ktoré kolovali o Jánovi Pavlovi II., keď upresňuje aké boli jeho úmysly týkajúce sa konkrétnych otázok. Okrem dôležitých a vážnych tém sa autori usilujú viesť čitateľa do stredu *domáceho* života Petrovho nástupcu. Hovorí o jeho každodenných starostiach, o obľúbených jedlách, o pred verejnosťou utajených výletoch a lyžovačkách. Tiež o tom, ako sa Ján Pavol II. vždy starostlivo pripravoval na slúženie svätej omše, akým spôsobom sa najradšej modlil.

V prvej časti knihy možno nájsť dôležité informácie o prekážkach, ktoré mu stavali komunistické autority počas dvanástich rokov, ktoré strávil v Krakove ako miestny metroplita. Kardinál Dziwisz okrem iného spomína na slová, ktoré Wojtyła povedal na slávnosť Kristovho Tela a Krvi v Krakove, v roku 1966, keď ako arcibiskup cítil povinnosť zakročiť v súvislosti so známym listom poľských biskupov, ktorý bol adresovaný katolíckym biskupom Nemecka. „Nie oni (predstavitelia komunistickej strany) nás budú učiť vlastenecky. Nie im sa budeme vo svedomí zodpovedať.“

V knihe možno nájsť aj doposiaľ nezverejnené epizódy týkajúce sa osobných vzťahov medzi Wojtylom

a kardinálom Štefanom Wyszyńskim. Dozvedáme sa o neúspechu pokusov komunistov zasiahť nezohodu a nedôveru medzi cirkevnú hierarchiu v Poľsku. Pre obyvateľov Krakova iste bude cenným málo známa informácia týkajúca sa zápasu obyvateľov Novej Huty pri obrane ich chrámu.

Autori knihy venujú samozrejme najväčšiu pozornosť udalostiam pontifikátu Jána Pavla II. Z nich vyplýva, že osoba Jána Pavla II. nie je postavou z mramoru, ale človekom, ktorý veľmi dobre vie, ako s má správať, aké opatrenia prijať, aby uviedol do života roz-

Život s Karolom

hodnutia II. vatikánskeho koncilu. A predovšetkým, aby sa vo svete zachoval pokoj a mier. Svoju pozornosť autor knihy sústreďuje na rozličné iniciatívy Jána Pavla II., ktorých cieľom bola obnova všeobecnej Cirkvi v duchu koncilových rozhodnutí. Tiež na jeho úsilie o znovu dosiahnutie jednoty kresťanov.

Kniha popisuje aj okolnosti, v ktorých sa začal dialóg Katolíckej cirkvi so židovstvom. (Akými cestami došlo k vôbec prvej návšteve hlavy Katolíckej cirkvi v jej dejinách židovskej synagogy.) Dziwisz uvádza, ako sa Ján Pavol II. pokúšal a povzbudzoval predstaviteľov rozličných náboženstiev, aby sa zapojili do zápasu o mier vo svete. (Pozadie stretnutia v Assisi v roku 1986) Zaujímavé sú snahy Jána Pavla II., aby arcibiskup zo San Salvadoru, Oscar Romero, ktorý bol zavraždený priamo pri slúžení svätej omše, bol vyhlásený za mučeníka 20. storočia. Skutočnú radosť bude prežívať čitateľ knihy pri čítaní stránok, na ktorých Dziwisz opisuje čaro a obdiv, ktorý poľský pápež cítil voči osobnosti dnes už blahoslavennej Matky Terezy z Kalkaty.

V knihe nechýbajú ani spomienky na dramatické pastoračné návštevy Jána Pavla II. v antiklerikálnom Mexiku, v islamskom Turecku, v najchudobnejších oblastiach Brazílie, či v Nikaragae, v ktorej vtedy bol pri moci komunistic-

ký režim sandinovcov. Svedok Dziwisz prináša prekvapujúcu informáciu nielen o skupine demonštrantov, ktorí boli proti návšteve pápeža v krajine, ale aj o prítomnosti technikov z Poľska, ktorí boli odborníkmi na manipulovanie s mikrofónmi a priamym televíznym vysielaním.

Kardinál Dziwisz venuje pomerne dost' pozornosti postojom Jána Pavla II. k bývalému Sovietskemu zväzu. Piše o netolerantnej zášti, priam tvrdošijnosti, proti náboženstvu a katolicizmu, ktorým sa vyznačoval vtedajší komunistický diktátor Leonid Brežnev. Na vyvážen-

ie spomína ale aj historickú návštevu Michaila Gorbačova, hlavy Kremľa, vo Vatikáne. Dozvedáme sa takisto o pozadí viacerých zahraničných apoštolských ciest, medzi nimi aj do bývalého Československa, krajiny, ktorá sa ukázala veľmi nepriateľská voči jeho osobe.

Publikácia poskytuje pomerne veľký priestor aj vzťahu Jána Pavla II. k jeho domovine. Hovorí o prvej návšteve v roku 1979, ktorá otvorila cestu k zmenám, i tej v roku 1983, počas ktorej svojim rodákom vlieval ducha povzbudenia.

Zaujímavá je pasáž knihy, v ktorej kardinál Dziwisz neobjavne piše o reakcii Jána Pavla II. na neúspechy, na odmietanie. Takým bol odmietavý postoj k vzájomnému dialógu zo strany Alexeja II., patriarchu Ruskej pravoslávnej cirkvi. Tento postoj bol príčinou, že Petrov nástupca nemohol navštíviť Moskvu a Ruskú federáciu. Oddialil do neznámej budúcnosti aj možnú jednotu medzi Ruskou pravoslávnu a Katolíckou cirkvou. Podobný neúspech vo svojom úsilí pociťoval Ján Pavol II. aj vo vzťahu k Číne. V istom okamihu svojho pontifikátu sa Ján Pavol II. začal učiť po čínsky, aby bol vstave v jazyku tohto národa prečítať Vianočné a Veľkonočné posolstvo.

Bolestivým neúspechom bolo aj stretnutie Jána Pavla II. s Ali Agčom vo väzení, Od človeka, ktorý sa ho pokúsil zavraždiť Ján Pavol II. nikdy nepočul slová: *Odpusť mi!*, len otázku: *Prečo ste*

nezomreli? Ako je to možné, že žijete? Dziwisz vo viacerých prípadoch koriguje mýty, ktoré sa rozšírili prostredníctvom médií v prostredí, ktoré bolo nežičlivé voči osobe pápeža. So všetkou rozhodnosťou odmieta príliš jednoduchý súd mnohých západných novinárov a teológov, ktorí obviňovali Jána Pavla II. z konzervatizmu. „Tieto kritiky – napísal Dziwisz – vychádzali z predpokladu, že pápež pochádza z Poľska, a preto v každom prípade musí byť konzervatívcom. Aké absurdné zjednodušenie! Aký útočný úsudok“. Kardinál Dziwisz kategoricky odmieta aj tvrdenie istej propagandy, že Vatikán financoval Solidarnosť. Toto tvrdila počas stanného práva v Poľsku komunistická propaganda a bola to pre ňu jedna zo zbraní, ktorými útočila na pápeža.

Kardinál Dziwisz v knihe rozpráva o pastoračnej návšteve Jána Pavla II. v Poľsku v roku 1983 jednu zaujímavosť. Keďže mu tamojšie autority nechceli dovoliť stretnúť sa Lechom Walesom, pohrozil im, že návštevu bude musieť prerušiť.

Nie je možné v stručnosti vyrátať všetky udalosti, ktoré objasňuje dlhoročný blízky spolupracovník poľského pápeža. Keď ale itame stránky knihy *Život s Karolom* uvedomíme si, že Dziwisz od začiatku služby po boku biskupa Wojtyły si bol vedomý, že pracuje pre Božieho muža, skrz naskrz oddaného Bohu a Cirkvi. Z jeho výpovede sa pred naším zrakom ukazuje pohľad Jána Pavla II., akým sa vnímal všeobecnú Cirkev. Nevšedná kniha sa končí osobným vyznaním jej autora:

„Sprevdával som ho takmer 40 rokov. (...) Vždy som bol s ním, stál vedľa neho. Teraz, vo chvíli smrti, odišiel sám. Vždy som ho sprevdával, ale od tohto okamihu kráča sám. Táto skutočnosť, že som ho nemohol sprevdávať, sa ma veľmi bolestne dotkla. Áno. On nás neopustil. Cítim jeho prítomnosť a tiež mnoho milostí, ktorých sa nám jeho prostredníctvom dostalo. Ja som ho sprevdával až k tomuto bodu Cirkvi. Ale odtiaľ už išiel sám. A teraz? Kto ho bude sprevdávať na druhej strane?“

FRANTIŠEK SOČUFKA, SJ

Peter Podbanský:

Študenti a ich profesori

Aktuálny román zo slovenského

vysokoškolského prostredia

Vydavateľstvo P/B/B

Bratislava, 2006

Známy národohospodár prof. Ing. Jozef Mihalik, DrSc., pišuci aj pod literárnym menom Peter Podbanský, obohatil slovenskú literatúru v súčasnosti o vzácné literárne dielo „Študenti a ich profesori“. Ide o prozaické dielo situované do vysokoškolského prostredia. Autor ako skúsený pedagóg dokázal brilantne vystihnúť virtuálne prostredie univerzitného života druhej polovice 20. a začiatok 21. storočia.

Napísať prozaické dielo z univerzitného prostredia, aby bolo čitateľné, nie je jednoduché. Ak má pravdivo zobrazit' vysokoškolské prostredie, musí zodpovedať požiadavke románovej tvorby a súčasne riešiť problém teórie, ktorá je objektom skúmania na univerzite. Autorovi sa to podarilo. Mal uľahčenú pozíciu v tom, že sa zaoberá problémami, ktoré sú v centre spoločenského diania – sociálno-ekonomické problémy.

Román je, ako piše autor v úvode, „zovšeobecnením správaní a vzťahov ľudí z vysokoškolského prostredia z pohľadu trojgeneračného vývoja a ich reagovanie na situácie v spoločnosti“. Obdobie, do ktorého je dej situovaný, poskytovalo dostatok príležitostí na poznávanie charakterov a postojov jednotlivých postáv. Román obsahuje aj niektoré autobiografické črty autora.

Druhá polovica 90-tych rokov a začiatok 21. storočia je nadmieru pohnuté obdobie. Hlavná postava románu – profesor Cibák prežil nástup socializmu, budovanie rozvinutého socializmu, jeho krach a začiatok formovania novej spoločnosti založenej na prevládajúcej forme trhových vzťahov.

Výrazné zmeny v spoločenských vzťahoch významne ovplyvňovali zmýšľanie a názory postáv románu.

Autorovi sa podarilo citlivo nazrieť do študentskej duše, jej názorových a citových vzťahov. Na príklade poslucháčky Silvie ilustruje úskalia citových

vzťahov medzi mladými pedagógmi a ich študentmi, čo v bežnom vysokoškolskom živote nie je ojedinelý jav. Na tej istej postave ukazuje aj na osudovú zradnosť niektorých výstrelkov študentského života, čo často má aj negatívne dôsledky.

Slovenská literatúra je relatívne chudobná na literárne spracovanie podmienok, v ktorých sa formuje významná časť nastupujúcej generácie. Vysokoškolské prostredie skrýva v sebe tajomstvo formovania charakterov budúcej vysokoškolsky vzdelanej populácie. Absolventi univerzít formujú postoje, hlavne v poslednom období, vo všetkých sférach spoloč-

ského života. Vidíme to na príklade zloženia výskumných tímov, politických, štátnych a hospodárskych orgánov. Z tohto pohľadu je naša literatúra veľa dlžná prostrediu, ktoré formuje profily ľudí, čo ovplyvňujú výraznou mierou súčasný stav a budúci vývoj spoločnosti.

Hlavná postava románu a jej spolubežci prežili všetky etapy formovania vysokoškolského prostredia v povojnových slovenských podmienkach - rozvoj demokracie v 60-tych rokoch, okupáciu, „normalizáciu“ a prerod spoločnosti zo socialistických podmienok do formovania demokratickej spoločnosti. Podmienky, v ktorých sa jednotlivé postavy formovali, výrazne poznačilo spoločenské prostredie.

Univerzity, aj keď sú v závetrí politického diania, sú vždy aktívne vtáňované do politických zápasov. Bolo to tak na začiatku budovania socializmu, aj počas normalizácie. Pre prvú etapu bola charakteristická aktívna účasť univerzít na budovaní socializmu, v normalizácii došlo k diferenciacii postojov. Vystúpili do popredia hlavne tí, za ktorými stáli „temné sily“ spoločnosti. Pevné charaktery dokázali svoju silu aj v tomto prostredí a orientovali sa viac na riešenie teoretických problémov vo svojom odbore a politicky sa neangažovali.

Autor na základe zovšeobecnenia dlhoročných

skúseností výstižne popisuje základné problémy života na univerzitách. Nevyhýba sa konfliktným situáciám. Problém spojený s bojom názorov zameriava na profiláciu zamerania vedeckej a pedagogickej orientácie situuje aj do stretu názorov. V podmienkach, ktoré román charakterizuje, nebola núdza o stret názorov. Na univerzitách vždy prebieha spor medzi tými, ktorí sa usilujú o spoločenský pokrok a tými, ktorí tento pokrok brzdia alebo sú k vývoju ľahostajní. Nebolo to inak ani v prostredí, do ktorého autor zakomponoval dej románu.

Hlavnú pozornosť autor venuje výmene názorov

Román o ekonomii, ľud'och a spoločnosti

dvoch protagonistov románu – profesora Cibáka a jeho spolupracovníka profesora Bartečka. Názory oboch sú ladené sociálno-ekonomicky. Zaujímajú kritický postoj k nezvládnutému ekonomickému liberalizmu. Román je situovaný do konkrétnych ekonomických a sociálnych problémov slovenskej spoločnosti a ekonomiky na prelome transformácie.

Vstup do transformácie hrdinovia románu prežili odlišne. Hlavne staršia generácia prijímala zmenu názorov dost' rozpačito. Doterajší vývoj jej názorov bol často zviazaný so zaužívanými stereotypmi z centrálne riadenej ekonomiky založenej na socialistických princípoch. Zložitost' obdobia bola v tom, že každý sa musel vysporiadať sám so sebou a vykonať očistu vlastných postojov. Niektorí to dokázali veľmi ľahko, hlavne tí, ktorí neboli politicky angažovaní. Tí, ktorí po normalizácii museli opustiť doterajšie pôsobisko alebo zostali a boli viac menej trpení, mali to veľmi ťažké. Autor bol súčasťou tej druhej skupiny a z tejto podstaty vychádzajú aj jeho postoje, ktoré vložil do úst hlavných postáv.

Kým pre predchádzajúce vládnutie bola charakteristická orientácia hlavne hospodárskej politiky na silnú pozíciu štátu, autor veľmi preseravro predpokladal sociálno-ekonomickú orientáciu. Tú posunul aj do postojov hlavných postáv z reálneho života.

Pre doterajší vývoj spoločnosti v druhej polovici

20. storočia sú charakteristické zhruba tri vlny devastácie inteligencie našej spoločnosti. Tieto drastické zásahy sa preniesli aj do zmýšľania a postojov, čomu neboli uchránené ani univerzity. Vývoj negatívnych vplyvov na postoje ľudí autor vtresnal do správania sa hlavných postáv a do celkovej klímy, ktorá v pedagogických kolektívoch vládla.

Vo vyspelých ekonomikách sú univerzity centrom výskumu a šíriteľmi nových poznatkov. V našich podmienkach podľa štatistiky Európskej komisie sme v oblasti investícií do vedy a výskumu na predposlednom mieste v EÚ a posledné máme v inováciách na podnikateľskej úrovni. Niet sa potom čomu čudovať. Transformácia, predovšetkým v prvej fáze, nevytvorila predpoklady, ktoré by umožnili rozvíjať alebo udržať to, čo už existovalo. Zahraničný kapitál, ktorý vlastní prevažnú časť majetku spoločnosti, nemá pri lacnej pracovnej sile záujem vytvárať lukratívne pracovné miesta na rozvoj znalostnej ekonomiky. Túto časť rozvoja ekonomiky si ponecháva doma.

Nedostatky, ktoré sa v poslednom období prejavovali v postojoch vládnej moci k univerzitám spôsobili, že Slovenská republika nezachytala celkový svetový trend v saturovaní spoločnosti absolventmi univerzít. Chyba nie je v univerzitách, aj keď tie nie sú bez viny. Chyba je hlavne v orientácii hospodárskej politiky, ktorá nie je ochotná saturovať univerzity takým rozsahom finančných prostriedkov, ktoré by vytvorili predpoklady pre taký trend ako vo vyspelejších ekonomikách.

Druhý rozmer problémov univerzít je v tom, že sa stále nestávajú centrom nových myšlienok a poznatkov v takom rozsahu, aby v dostatočnom objeme saturovali potreby hospodárskej praxe. Značná časť absolventov nachádza uplatnenie v zahraničí, lebo vlastná ekonomika nevytvára dostatok primeraných pracovných miest k uplatneniu všetkých.

Zmeny, ku ktorým v posledných dňoch dochádza, autor prezieravo predvídal. Na pozadí riešenia problémov univerzity a katedry sa podarilo čitateľovi predostrieť celú škálu spoločenských a osobitne politických problémov. Čím čitateľa drží stále v spoločenskom diani. Prednosťou je, že autor nie je len vynikajúci pedagóg, ale hlavne odborník v oblasti rozvoja ľudských zdrojov.

Prof. Ing. MICHAL BARÁNIK, PhD.

Na vysokú školu spolu s Antonom Neuwirthom sme vstupovali v dobe, ktorá bola charakterizovaná výrazným rozmachom vysokého školstva pre potreby nového štátu. Mládež v tom čase poznamenala silný náboj národovectva a vlastenectva. Veď vo vtedajšej vojnovnej vrave stále visel Damoklov meč nad našou národnou pospolitosťou. Púť národnej záchrany neraz aj radikalizovala najmä vysokoškolskú mládež, ktorá bola povolána formovať národný život, a tak slúžiť tomuto veľkému a ušľachtilému poslaniu. Vysokoškolská mládež v tých časoch pochádzala väčšinou zo sedliackych a robotníckych rodín. V Bratislave ju bolo potrebné ubytovať. Tomuto účelu slúžil aj katolícky vysokoškolský internát SVORADOV, ktorý už i svojim menom mal pripomínať dávnu slovenskú kresťanskú minulosť, aká na Slovensku pretrvávala od cyrilometodských čias na Veľkej Morave.

Slovo katolícky tu nemalo akcent náboženskej diskriminácie, ale kresťanské zásadné princípy. Išlo tu o obsahovo (Imrich Kružliak: Svoradov a Slovensko, 14. 12. 2002) ten istý význam, aký vyzdvihoval Ludovít Štúr, ako pomoyseovsko-kuzmánovský ekumenizmus, čiže slovenskú konfesijnú toleranciu. Svoradov sa stal ohniskom národného pohybu, akým boli v 19. storočí Štúrovci na Konventnej ulici. Hnacou silou v 18. a 19. storočí bola slovenčina ako spisovný jazyk. V 20. storočí už to bola otázka samosprávy (autonómie), t. j. prvok politický, čo vyvrcholilo v hlinkovsko-rázusovskom vystúpení. Treba pripomenúť, že akademici - svoradovčania svojou činnosťou v PAX ROMANA a SLAVIA CATHOLICA už sledovali európske kresťanské idey, a tak sa pridali k protifašistickým a protikomunistickým prúdom v Európe.

Keď to zhrniem, Svoradov pestoval lásku k svojmu, kresťanské zdokonaľovanie ducha tolerancie, ekumenizmu a demokracie. Takéto idey boli živnou pôdou pre zapojenie sa do kolakovičovského hnutia. Ukázalo sa nám prave nefalšované kresťanstvo, ktoré pretavovalo náš život až do nebeských výšin. Počúvať Prof. Kolakoviča, človeka nevšedných charizmatičkých vlastností, bolo pre nás tak fascinujúce, že sme boli nielen ochotní, ale i nadšení pracovať na dosiahnutí týchto kresťanských ideálov. Bolo to nielen zhrnutie JOC-istických metód práce moderných kresťanov a naplnenie myšlienok Katolíckej akcie v zmysle encykliky Pia XI., ale ako mnohí myslitelia vyslovovali názor, že to táto činnosť bola predchodcom myšlienok o laickom apoštoláte obsiahnutom v záveroch II. vatikánskeho koncilu.

Po druhej svetovej vojne sa o Slovensku publikovali informácie, akoby náš život v priebehu II. svetovej vojny charakterizovalo nehumánne, neľudské, protikresťanské myslenie vyúsťujúce až do nacistických pozícií. Bolo to pre nás nepochopiteľné a veľmi vzdialené konanie a dovoľujem si tvrdiť, že pre celú našu pospolitosť. Áno, našli sa aj jedinci, ktorí podľahli negatívnym ateistickým prúdom, ktoré vanuli v niektorých častiach Európy, ale boli to výnimky, o ktorých národ vedel a chápal to ako zlo.

Čo nás najviac prekvapilo, že médiá, ktoré toto o Slovensku rozširovali, tvrdili, že sa opierajú o archívne materiály a spomínali i vatikánske archívne materiály.

Stretol som sa s moderným slovenským historikom, ktorý mal možnosť zoznámiť sa nielen s vatikánskymi, ale i nemeckými archívmi z II. svetovej vojny. Ten ma uistil, že záznamy v archívoch vo Vatikáne skutočne obsahujú nepriaznivé informácie o Slovensku. Pochádzajú od vtedajšieho chargé d'affaires Vatikánu na Slovensku Mons. Burzia. Keď mu uvedený historik ukázal, čo o tej veci je napísané v berlinských archívoch, Mons. Burzio tvrdil: „Ja som to videl optikou Prahy. Dnes to ľutujem!“ Bol totiž za bývalého Československa úradníkom na pražskej nunciature a potom chargé d'affaires Vatikánu na Slovensku. O týchto náležitostiach sme neraz debatovali s Neuwirthom.

Začiatkom júla 1997 bol Neuwirth

JÁN BENČEK

Svedectvo A. Neuwirtha o udelení prezidentskej výnimky*

hospitalizovaný v Bratislave, aby podstúpil operáciu srdca. Pred operatívnym zákrokom ma požiadal ako dôverného priateľa, aby som sa postaral o odovzdanie úradného osobného svedectva, ktoré má osvetliť niektoré fakty o činnosti prezidenta slovenského štátu Dr. Jozefa Tisu. Celé svedectvo uvádzam v originálnom znení a prikladám v závere zborníka faksimile všetkých siedmich strán. Svedectvo bolo písané tesne pred operáciou, preto je poznamenané aj rukopisnými chybami.

„8. 7. 1997

Vaša Excelencia, drahý Otec Rudolf Baláž!

Vaša Excelencia, drahý Otec Jozef Zlatňanský!

Vaša Eminencia, drahý Otec Kardinál Jozef Tomko!

Prosím o prepáčenie, že sa prisne nepridždam hodnostného poradia, ale dnes je predvečer dňa, keď sa mi zajtra chirurgickým zákrokom pokúsia opraviť moje choré srdce. Využívam preto licenciu chorého dieťaťa a oslovujem drahých podľa poradia ako mi prirastali k srdcu.

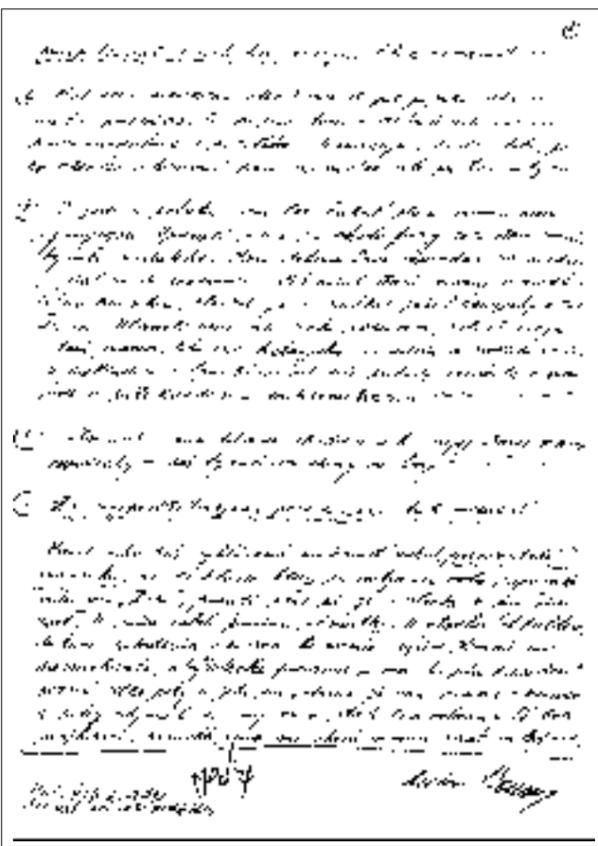
Súčasne majú byť tieto riadky úradným svedectvom, ktoré chcem vydať o pánovi prezidentovi Dr. Jozefovi Tisovi. -Preto tie priezviská, aby nedošlo k omylu. -Pre vierohodnosť podpíšem každú stranu a poprosím niekoho o overenie podpisu. (Kto bude nablízku). -Súčasne napíšem čo-to o sebe, aby bola výpoveď zrozumiteľnejšia.

Narodil som sa 22. januára 1921 v Chalmovej - Bystričanoch okr. Prievidza. Pokrstil ma tretí deň, podľa zvyku vdp. Ján Brezina, farár v Bystričanoch, v Chalmovskom kostolíku. -Krstný rodičia Ludovít Denk, mamičkin brat, a Mária - Irma Péčová, rod. Denková, mamičkina sestra. -Rozvážam to zato, lebo som bol synom židovského (nepraktizujúceho) otca Dávida Dezidera Neuwirtha a Antónie Neuwrithovej, rod. Denkovej, narodennej v Bojniciach, rímsko-katolícky, najzbožnejšieho dieťaťa z 12-tich súrodencov. -Pretože v tej dobe ešte sa dišpenz nevztáhal na miešané manželstvá s nekresťanmi, uzavreli moji rodičia civilný sobáš (10. II. 1920 v Bystričanoch okr. Prievidza).

Cirkevný sobáš uzavreli asi r. 1929-30, keď sa dozvedeli, že môžu dostať dišpenz. -Matka bola veľmi šťastná a pokiaľ sa pamätám chodila každý prvý piatok na sv. prijímanie a mňa viedla tiež k tomu. Otec povedal, že sa dá pokrstiť až keď jeho rodičia zomrú. Starý otec, Alexander Neuwrith, zomrel 1933 r. Moja mamička ochorela na rakovinu a zomrela 42-ročná 23.X.1939. Keď bola na smrteľnej posteli, otecko sa dal pokrstiť ešte pred jej smrťou. Jeho konverzia bola pre ňu veľkou radosťou. -Pre starú mamu, otcovu matku, vyše 80-ročnú bolo to asi tvrdé prekvapenie, ale nikdy to nedala pochyť.

Všetky tieto údaje uvádzam preto, lebo krst môjho otca bol asi dvadsať rokov po termíne ako stanovoval „židovský kódex“ z doby Slovenského štátu (asi 1919 bol hraničný dátum).

Krst môjho otca nebol oportúnny. Jeho cesta ku kresťanstvu viedla cez celý jeho život. -Asi 15 ročný prestal praktizovať svoje náboženstvo, študoval na evanjelickom lýceu v Bratislave. Po maturite študoval práva v Pešti a ekonomiku vo Viedni. Pracoval

Ukážka z rukopisu Antona Neuwirtha

ako účtovník. -Cez vojnu 1914 - 1918 bol celý čas na bojiisku ako dôstojník 3. bosniacko-hercegovinského pluku a 4 razy bol ranený. Celú túto dobu strávil v moslimskom prostredí, kde si ho veľmi obľúbili. Vzdor tomu nosil celý čas medailón Panny Márie.

Ako malý chlapec sa pamätám, že sa modlieval so mnou „Otcé náš“, o ktorom hovorieval, že je to najkrajšia modlitba. -V rodine sa žiadne náboženské dišputy nevedeli. Až úzkostlivo sa dbalo o to, aby sa nikto bolestivo nedotkol náboženského presvedčenia druhého. A predsa si Duch Svätý našiel svoju cestu.

Mamička dbala veľmi o moju náboženskú výchovu. Nepamätám sa, že by som bol šiel dakedy do školy nepripravený z náboženstva, od 1. triedy ľudovej školy až po maturitu. Hoci som bol usilovný žiak a učil sa náboženstvo bolo pre mňa potešením, predsa ma mamička vždy vyskúšala. Neskoršie som pochopil, že si ona taktu dopĺňala a obživovala svoje znalosti z náboženstva, veď vychodila iba osem tried. Na gymnáziu ma skúšavala v otcovej prítomnosti, ktorý sedel obďaleč a pozorne počúval. Matka iba občas mihla okom, či nás sleduje, ale nikdy ho nezaťažovala do diskusií. Neskoršie sme s otcom sami diskutovali, lepšie povedané, pozorne počúval moje zanietené „referáty“ na náboženské témy.

Toto bola cesta môjho otca do sv. Cirkvi, ktorá vrcholila krátko pred smrťou mojej matky a umožnila mu zniesť túto ranu ako veriacemu kresťanovi. -Úder bol o toľko ťažší lebo vtedy (1939) sa začínali uplatňovať čoraz ťažšie „protižidovské“ opatrenia a mamička - jediný „čistý arijský“ člen našej rodiny, sa pomínula a s ňou i naša ochrana.

Mamičkiní súrodenci boli optimisti, čo sa týkalo nášho osudu - oteckovo a môjho, pretože sa jeho rodina poznala s Tisovcami ešte z Veľkej Bytče a otecko chodil s „Jožkom“ Tisom spolu do jednej triedy na žilinskom gymnáziu a pretože sa starý rodičia presťahovali do Bánoviec, kde bol vtedy ThDr. Jozef Tiso farárom, kontakty sa nepopretíhali... Toto je vlastne pohnútkou pre mňa, aby som vydal svedectvo pravdivé o mojich osobných stretnutiach a skúsenostiach s pánom prezidentom Dr. Jozefom Tisom.

Týmto osobitne a s plným vedomím zo-

povednosti pred Pánom Bohom prehlasujem, že budem, tak ako doteraz, uvádzať pravdu a skutočnosti ako som ich zažil.

Pre porozumenie a správne posúdenie musím predoslať, že vtedajšia a predošlá doba (50 - 100 rokov nazad) bola poznačená obojstrannou predpokojatosťou, nedôverou a nepochopením medzi židovským a nežidovským obyvateľstvom (slovenským i neslovenským). Hovorím o vlastnej skúsenosti, že som neraz musel prosiť Pána Boha o odpustenie a vyslovovať odpustenie za takých, ktorí mi boli blízki na jednej i druhej strane. Bola to pre mňa škola pokory a odpúšťania. Toto nehovorím k vôli sebe, ale chcem preukázať na to, že bez takejto školy ťažko hovoriť objektívne o tejto dobe.

Ďalej považujem za dôležité zdôrazniť, že môj otec vždy zdôrazňoval svoju spolupatričnosť so slovenským národom. Aj pred nemeckými a maďarskými príbuznými mojej matky zdôrazňoval: „Som slovenský droťár z Kysúc“. Jeho autonómistické ctenie sa prejavovalo veľmi výrazne aj tým, že odkedy sa pamätám (mal som asi 3 roky - 1924), nosil pri sebe v náprsnej taške portrét Andreja

Hlinku s jeho podpisom po celé desiatky rokov.

A teraz k osobe Dr. Tisu. - Aj keď sa možno za určitých okolností prejavili niekedy spomenuté pocity nedôvery, som osobitne presvedčený, že nemožno u Dr. Tisu predpokladať rasistickú averziu tobž nenávisť.

1. Bol som svedkom (otec ma držal za ruku) ako sa spolu prechádzali popred faru a debatovali veľmi pravdepodobne o politike. (Usudzujem podľa toho, že otecko ho oslovoval pán minister, ale pri tom si tykali).

2. V jednu sobotu som bol čakal starú mamu pred synagógou. Vracali sme sa okolo fary, lebo starí rodičia bývali neďaleko. Pán dekan Tiso odpovedal na pozdrav a dal sa do rozhovoru. Požiadal starú mamu o modlitebnú knižku, otvoril ju a nahlas začal hebrejsky čítať žalm. Hľadeli sme na neho s obdivom, zvlášť moja stará mama, lebo ona hebrejsky nevedela a modlila sa len z prekladov. Spontánnosť celej príhody svedčila o srdečnosti a proti každému antisemitizmu.

3. Mamička pána dekana chodievala k mojej starej mame na posiedky. -Naši bývali dva domy od fary.

4. Za najpodstatnejšiu považujem túto udalosť: Hneď ako bola vyhlásená možnosť získať „prezidentskú“ výnimku, na základe ktorej sa dotyčná osoba nepovažovala za „žida“, podali sme si ja i otecko o ňu žiadosť. U mňa neboli žiadne námietky. U otecka bol problém - dátum pokrstenia ako som to uviedol vyššie. Známí nás posmeľovali, aby aj otecko požiadal - veď ho pán prezident pozná dlhé roky a jeho zmyslanie je mu známe. -Mesiace a roky plynuli a my sme stáli bez ochrany. Čo bolo najhoršie, nemohli sme ani starú mamu vziať do Bojníc, do našej domácnosti, čo by ju chránilo. -Uchýlili sme sa k zúfalému kroku. Otcova sestra Valéria Šekelová Neuwrithová, manželka riaditeľky školy, poprosila p. organistu, aby sprostredkoval pre otecka a mňa u pána prezidenta Dr. Tisu prijatie. -Pán prezident súhlasil, ale za veľmi diskretných podmienok. -Pán organista býval v dome medzi farou a našimi príbuznými. V stanovený deň sme s otcokom prešli dierou v plote k organistom a od nich cez bráničku do farského dvora. Pán prezident nás prijal v akejsi divadel-

nej sále za prítomnosti pána kaplána. Možno tam bol aj jeden gardista. -Pán prezident sa opýtal, čo chceme. Otecko mu vysvetlil našu situáciu a povedal, že sme doteraz nedostali na žiadosť odpoveď. Pán prezident Tiso povedal: „Dežko, som v takej situácii, že si ani nemôžem vyžiadať žiadosť na podpis (!!!). Ak sa vám podarí zariadiť, aby mi bola žiadosť predložená, podpíšem ju.“ -Udalosť bola koncom roku 1941 /začiatkom 1942/.

Pričinením prof. Dr. Juraja Rajca a Dr. Murina, tajomníka pána prezidenta, bola moja žiadosť predložená a ja som ju dostal vybavenú v marci 1994. Hneď som podal ďalšiu žiadosť na Ministerstvo vnútra (minister Mach), aby som mohol vziať k sebe starú mamu, ale žiadosť nikdy vybavená nebola a stárku nám vyviezli do Oswieczymu (84 roční), kde zomrela.

Na intervenciu Dr. Viktora Ravasza, predsedu štátnej rady, s ktorým sa otec poznal od prvých rokov ČSR (asi 1922), bola jeho žiadosť predložená pánovi prezidentovi a on ju podpísal.

Chcem vyzdvihnúť dve veci: a/ pod akým veľkým tlakom stál prezident, b/ ako veľa riskoval vnútropoliticky a zahraničnopoliticky, keď pristal na „audienciu cez dieru v plote“.

Sme mu za to veľmi vďační a ja som sa rozhodol pracovať pre dobro slovenského národa a štátu, aby som mohol dodať hodnovernosti tomuto môjmu svedectvu.

5. Po vojne som sa stretol s význačnou osobnosťou českého kol. života P. Adolfa Kajpra S.J. Asi pred rokom sa vrátil z Dachau. V debate som zastával pána prezidenta Tisu. P. Kajpr mi doslova povedal: „Tiso musí byť souzen a odsouzen.“

Asi v roku 1958 som sa s P. Kajprom stretol vo väzení v Leopoldove. Pýtal som sa či má ešte rovnakú mienku o Tisovi. Odpovedal: „Tiso nežil jako světec, ale zemřel jako světec.“

Pre mňa bola táto odpoveď veľkým zadosťučinením.

Ešte niekoľko slov o mne a o otcovi. 12 z našich príbuzných zomreli pod nacistickou rukou. Pána sme prosili o odpustenie pre obety i vrahov. -Otecko zomrel ako príkladný kresťan u sestričiek 16.12.1956. -Ja som bol vtedy vo väzení odsúdený na 12 rokov.

Horvát Zoltán, svedok pravosti podpisu Antona Neuwirtha

Tak znie text Svedectva Dr. Neuwirtha, ktorý chcem, aby sa zachoval pre budúcnosť.

* Poznámka: Toto Svedectvo A. Neuwirtha o udelení prezidentskej výnimky na seminári Moderný evanjelizátor 20. st. Prof. Kolakovič a jeho žiak Anton Neuwirth a ich posolstvo mladšej generácii predniesol Ján Benček, garant seminára.

Seminár uskutočnil Združenie KS spolu so žijúcimi členmi kolakovičovskej Rodiny 23. mája 2006 v Univerzitnom pastoračnom centre v Mlynskej doline v Bratislave pod záštitou Konferencie biskupov Slovenska, spolu so žijúcimi. Spolupracovali: Akadémia Antona Neuwirtha a UPC sv. Jozefa Freinademetza. Svedectvo bolo uverejnené vo vydanom Zborníku zo seminára na str. 132-139, ktorý vyšiel v auguste 2006. K Zborníku ako príloha je vytlačené faksimile rukopisu Svedectva A. Neuwirtha na str. 172-177. Zborník bol bezplatne expedovaný účastníkom seminára (ich počet bol 410), zástupcom hlavných sponzorov, ale aj viacerým knižniciam, archívom, univerzitám apod.

Začiatkom marca 2007 sa obrátila na organizátorov seminára (ZKS) redakcia literárneho dvojtyždenníka Kultúra so žiadosťou o povolenie uverejniť predmetné Svedectvo na jej stránkach. Pri tejto príležitosti prišli vydavatelia na niektoré nepresnosti a nedostatky v prepise jeho originálu a preto text prepisu podľa originálu opravili. Zároveň sa za tieto nedostatky ospravedlňujú a veria, že tento text viac posluží ako historický doklad. Prosíme, aby upravený prepis textu bol s touto poznámkou uverejnený. Zároveň v blízkej budúcnosti zašleme opravený text všetkým, ktorí taketo upravené znenie môžu využiť, (asi 30 výtlačkov).

Znaky sú svojou výrečnosťou plnohodnotným jazykom, ktorý transferuje životne dôležité obsahy. Symbol (znak) predstavuje spojitost medzi hmotným a duchovným svetom. Zo Zjavenia Božieho je zrejme, že Boh vstupuje do života človeka a ľudstva skrze znaky. Svätý Boh zo sebe známych dôvodov dočasne ponechal priestor pre realizáciu negatívnych duchovných bytostí. Tieto pri svojej aktivite tiež využívajú znaky.

Dobry znak pôsobí podmienenčne, zly nepodmienečne. Dejiny spásy ako aj cesta zatratenia sú vytýčené znakmi. Pre hyper-racionálneho moderného človeka je znakové slovie nezrozumiteľné, preto pozitívne znakové slovie nevie spásonosne uplatniť a negatívny je zavádzaný. Apokalypsa predstavuje symbolické rozprávanie, ktoré je najvyšším optimistickým pre Božie deti.

Ľudia, odkedy myslia, hovoria a píšú, si všimli, že slovo je symbolom myšlienky a písmo je symbolom slova (symbolon = gr. to, čo spája). Avšak ľudstvo, i každé dieťa dnes, skôr kreslí a bubnovalo, než písalo. O usporiadanie a vysvetlenie symbolov sa pokúša semiotika.

Semiotika

Ako prví použili toto slovo na označenie náuky konkrétne o symboloch moci, štátu a práva Gelénos a jeho žiaci v 2. stor. po Kr.¹ Keď autorka vysokoškolských semiotických skriptov cituje J. Volka a jeho teóriu troch štádií vývoja teórie znakov: 1/ predteoretického a nespecifického, 2/ teoretického a nespecifického, 3/ teoretického a špecifického, sama priznáva, že „každá koncepcia – tedy i naše – je svým zaměřením tiež skresľujúci.“² Je zrejme zložitost, neprehľadnosť a napokon v praktickom živote nepoužitelnosť niektorých vedeckých teórií. Preto tento prameň posluží prevažne len ako zdroj historických informácií.

Semiotickou paradigmou sa zaoberali už Platón, Aristoteles, stoici a epikurejci, odzrkadľala sa v sporoch nominalistov a realistov v období scholastiky, neskôr v koncepciách Bacona, Deskartes, Lockeho, Leibniza, francúzskych encyklopedistov, Hegla a ďalších. Aristoteles nazval svoj spis o vyjadrovaní Peri hermeneias, Hermeneutika, podľa posla bohov Hermesa. Hermeneutika tvorí v kresťanskej teológii vstupnú pomocnú vedu k biblickému štúdiu.³

Najpoužívanejší znak, ktorý má dorozumievaciu funkciu v živote ľudí, je slovo. Aristoteles spolu s Platónom a Demokritom uznáva, že slová vznikli dohodou medzi ľuďmi a ich význam je daný konvenciou (nie prirodzene). Žiadne meno nie je od prírody, ale podľa dohody a tiež i žiadna veta nemá význam ako prirodzený nástroj, ale len podľa dohody uskutočnenej ľuďmi.⁴

Sme pri základnej dileme tejto úvahy: Ak prijmeme tento postulát ako výlučne platný, potom nemá Božie slovo žiadnu nadprirodzenú autoritu, lebo je produktom ľudskej konvencie na pozadí strachom podmieneného náboženského citu (ako tvrdí tzv. „vedecký“ materializmus). Ak je však slovo vyjadrením myšlienky a myšlienka je vyjadrením poznania, ak poznávať a vyjadriť svoje poznania dokážu osoby a osoby jestvujú aj čisto duchovne, potom nie všetky slová, znaky, symboly sú produktom ľudskej konvencie. Takto jestvujú znaky, ktoré majú obsah nezávislý od toho, čo si o nich myslia ľudia, lebo majú pôvod v duchovných bytostiach. Ba je na mieste pripustiť fakt, že to môže byť i súbor znakov alebo aj systém znakov, čiže jazyk.

Výroky duchovných bytostí sa dajú poznať zo špiritizmu a z Božieho Slova. Božieho Slova Božím deťom špiritizmus pod kľatbou zakazuje (Dt 18, 11; 28, 15). Zlí duchovia (na čele s úhlavným Božím nepriateľom) sa nevzdávajú svojej ambície škodiť. Oslovujú poslušné Božie deti (uchádzajú sa o ich pozornosť a priazeň) inotajnými, ťažšie zrozumiteľnými znakmi, než sú slová. Všimnime si, ako túto skutočnosť vyjadriť ideológ socialistického filmu Jurij Michailovič Lotman: „Ľudská kultúra komunikuje s nami, to znamená, že nám odovzdáva informácie rôznymi jazykmi.“⁵ Lotman pochopiteľne personifikuje kultúru, pretože nereflektuje duchovný svet. V tomto je verným nasledovníkom svojich ideologických predchodcov.⁶ Duchovná osobnosť sa pokúšajú nadviazať komunikačné spojenie s nami (Zjv 3, 20; 1 Pt 5, 8). Vo svetle Svätého Ducha a v po-

kore dajú sa tieto ich vstupy poznať. Ako vyplýva z nasledujúceho, dnes je intenzita duchovnej aktivity kladným i záporným smerom oveľa závažnejšia, než v predšom období mocenskej bipolarizácie sveta (v období studenej vojny medzi USA a ZSSR). V súčasnosti akoby sa polarizácia preniesla do vyššej, duchovnej úrovne (Zjv 7, 3; Ef 6, 12). Ak Božie dieťa nevenuje pozornosť tomuto znamenu čias, poniesie dôsledky. Nepríjme riadnu výbavu Svätého Ducha. Bez patričného rozlíšenia rafinované diablove oslovenia znakovým toleruje, ba absorbuje. Potom o ňom platí, čo o Jeruzaleme, ktorý nespoznal čas svojej Návštevy (Lk, 19, 24).

Aby sme sa vrátili na pôdu semiotiky: ateista John Locke (1632 – 1704) rozlišoval tri druhy vied: fyzické, praktické a semiotické. Semiotika je veda všeobecne málo známa (prijatá). Táto sa o tri a pol storočia neskôr rozvinula v kybernetike a médiách. (Do nich technicky vyústila veda o znakoch, dnes nazývaná svetovou veľmocou.)

J. W. Goethe (1749 - 1832) definuje znak ako všeobecne vo zvláštnom a alego-

VÍT PACALAJ

presentácia na základe podobnosti je vyššia ako používanie arbitrárnych znakov, ale napriek príťažlivej sile podobnosti sa citi zaviazaný uznať doplňujúci faktor – konvenčnosť, zvyk, návyk.

Pekný príklad na rozlíšenie ikonu od konvenčného symbolu uvádza Lotman: Ikonický alebo obrazový znak znamená, že význam má jedinečný, prirodzene mu prislúchajúci výraz. Môžeme dokázať, že v slovanských jazykoch význam pojmov „stól“ a „stolička“ sa vzájomne miešal. Staroruské slovo „stól“ môžeme preložiť do súčasnej ruštiny ako „to, na čom sa sedí“ (porovnaj ruské „prestoľ“ – trón), poľské „stół“ (vyslov stul) sa prekladá do ruštiny ako stol (porovnaj estónske „stool“), no nemôžeme si predstaviť kresbu stola, o ktorej by sa dalo povedať, že v danom prípade označuje stoličku (rusky „stul“) a dokonca že by ju tak mali chápať tí, ktorí sa na kresbu dívajú.¹⁰

Keď je reč o jazyku ako o najpoužívanejšom znakovom, v podstate je reč o slove. Platón v 5. stor. pred Kristom ešte nepoznal Slovo, ktoré sa stalo Telom – Ježiša z Nazareta, ktorý je Vyjadrením a Obrazom

Znak

Znamenie požehnaní, či zatratenia?

riu ako zvláštne vo všeobecnom. „Mág severu“ – nešťastný, pesimistický kresťan J. G. Haman (1730 – 1788) svoje učenie vyjadriť v kréde: „Celé moje kresťanstvo je zmysel pre znaky.“ Švajčiar F. de Saussure (1857 – 1913) v semiotike uviedol pojmy denotácia a konotácia. Ch. S. Peirce (1839 – 1914) zaviedol pojem semiózy (vzťahu), ktorá predpokladá tri faktory: znak, jeho predmet a interpretanta. Piercov veľmi komplikovaný systém bol v posledných desaťročiach 20. stor. redukovaný do pojmov: index – ikon – symbol, pričom nebola venovaná pozornosť ostatným triádám: kvali – signum, sin – signum, legi – signum; rema – dicent – argument; type – token – tone.⁷ Vidíme, že vedecké zmocňovanie sa našej témy je nadmieru zložitá.

Semiotika sa zaoberá vzťahmi medzi vyjadrovaným, vyjadrujúcim a interpretujúcim. Táto veda si kladie iba otázku „ako“, avšak nepýta sa, prečo a za akým cieľom niečo pôsobí tak, ako pôsobí. Praktická odpoveď na tieto otázky je jeden z cieľov tejto úvahy.

Pre potvrdenie uvedeného ostaneme ešte chvíľu na pôde semiotiky podľa Pierca: 1/Ikon pôsobí hlavne svojou faktickou podobnosťou medzi svojím označujúcim a označovaným, napríklad medzi pojmom zvieratá a nakresleným zvieratom. Druhé vyjadruje prvé len preto, lebo sa mu podobá. 2/Index pôsobí najmä existenčnou príľahlosťou medzi označujúcim a označovaným. Napríklad keď Robinson Crusoe zbadal odtlačok nohy v piesku, vedel, že na ostrove nie je sám. Psychologické pôsobenie indexov závisí od asociácie prostredníctvom príľahlosti, napr. dym je index ohňa.

3/Symbol pôsobí hlavne imputovaným, naučeným vzťahom príľahlosti medzi označujúcim a označovaným. Táto súvislosť pozostáva v pravidle, a nie v podobnosti alebo príľahlosti. Znalosť tohto konvenčného pravidla je záväzná pre vykladača ktoréhokoľvek daného symbolu a znak možno opravdivo vyložiť iba v jednoducho preto, že jestvuje toto pravidlo – tvrdí Roman Jakobson.⁸ Ďalej cituje Saussura, ktorý napokon našiel aj pri symboloch istú prirodzenú spojitost medzi označujúcim a označovaným a ako príklad uvádza váhy – symbol spravodlivosti.⁹ Keby sme pokračovali v tejto línii uvažovania, ešte prirodzenejší zväzok než „váhy a spravodlivosť“ tvoria „váhy a trh“, pretože symbolom spravodlivosti môžu byť pod podmienkou, že vážia presne, symbolom trhu však bez ohľadu na túto kvalitu. Neskôr uvidíme v Zjavení ďalšiu gradáciu tohto symbolu (Zjv 6, 5).

Tieto semiotické úvahy oživujú otázku rozoberanú v Kratylovi – Platónovom dialógu: spája sa v jazyku forma s obsahom od prírody (fisei), ako tvrdí titulný hrđina, alebo dohodou (thesei), podľa protiarumentov Hermogenových? Sprostredkujúci Sokrates je naklonený súhlasiť s tým, že re-

Ota. On nám mocou Ducha odkryl nadprirodzené vyjadrovacie súvislosti. Preto by bolo nedôsledné, a najmä neúčinné vysvetľovať symboly len konvenciou a prirodzenosťou. Horizont sa nám rozširuje o poznanie existencie duchovných, vyjadrujúcich sa bytostí.

Definujeme podľa Lotmana pojem „jazyk“, jeho a/ obsah i b/ rozsah: a/ Jazyk je usporiadaný, komunikatívny (teda na odovzdávanie informácií slúžiaci) znakový systém. Z toho vyplýva, že b/ jazykom nie sú len písané a hovorené slová, ale akýkoľvek zmyslami vnímateľný systém, ktorým sa niečo v interpersonálnej (medziosobnej) interakcii komunikuje. Tak poznáme napríklad hudobný jazyk na špecifické komunikovanie citových obsahov, matematický jazyk vyjadrujúci logické vzťahy, výtvarný jazyk zahŕňajúci fantáziu a predstavivosť, filmový a dramatický jazyk na komunikovanie celého komplexu životných situácií a postojov a i.

Aby mohol jazyk realizovať svoju komunikatívnu funkciu, musí disponovať znakovým systémom. Z trojice ikon - index - symbol nás v ďalšom najviac bude zaujímať symbol, čiže znak. Znak je materiálne vyjadrená náhoda predmetov, javov, pojmov v procese výmeny informácie. A teda základný príznak znaku je jeho schopnosť realizovať funkciu nahrádzania tak, ako v hovorenom a písanom jazyku slovo nahrádza vec, predmet, dej, pojem. Človek žije uprostred predmetov dvojakeho druhu: prvé z nich sa uplatňujú bezprostredne, nič nenahrádzajú a ani nemôžu byť ničím nahradené. Náhrade nepodlieha vzduch, ktorý človek dýcha, chlieb, ktorý konzumuje, život, láska zdravie¹¹ - tvrdí Lotman.

Priamu, nenahraditeľnú hodnotu majú Božie dary.¹² Navyše však človeka obklopujú veci, ktoré reprezentujú, zastupujú sociálne hodnoty: napr. peniaze, trofeje, významenia, tituly. Uvedomme si, akú silu majú tieto symboly, ako formujú svet, koľko úsilia sú ochotní ľudia pre ne vynaložiť, hoci sami osebe nie sú hodnotami, ich význam je stopercentne konvenčne determinovaný (podmienečný).¹³

Pretože znaky vždy nahrádzajú niečo, každý z nich už vopred predpokladá konštantný vzťah k objektu, ktorý sa nahrádza. Tento vzťah sa nazýva sémantika znaku. Sémantický vzťah určuje obsah znaku. Každý znak má svoj záväzný materiálny výraz. Dvojaká relácia výrazu k obsahu je jedným zo základných ukazovateľov ako vo vzťahu k jednotlivým znakom, tak i k celým znakovým systémom.

Jazyk však nepredstavuje mechanický súbor samostatných znakov: obsah i výraz každého jazyka je organizovaným systémom štruktúrnych vzťahov. Bez vŕhania stotožňujeme vyslovené „a“ s písmenom „a“ nie preto, že by medzi nimi jestvovala nejaká mystická podobnosť (neodpustil si náražku marxista Lotman), ale preto, že po-

stavenie jedného vo všeobecnom systéme foném (hlások)¹⁴ daného jazyka zodpovedá analogickému postaveniu druhého v sústave písmen. Predstavme si semafor, na ktorom červený a oranžový signál fungujú správne a namiesto zeleného tu svieti len biela žiarovka. Odovzdávať signály môže aj takto narušený semafor, pretože výraz znaku „zelená“ jestvuje len ako súčasť znakového systému, kde označuje „nie červená“ a „nie oranžová“. Spôsob umiestnenia v trojčlenom systéme a prítomnosť červeného a oranžového signálu dovoľujú bez ťažkostí identifikovať bielu a zelenú ako dva varianty výrazu pre jeden obsah.

Skutočnosť, že znaky nejestvujú ako oddelené, samostatné javy, ale vytvárajú medzi sebou organizované systémy, tvorí jednu zo základných daností príslušného jazyka. Avšak okrem sémantických, každý jazyk charakterizujú ešte aj syntaktické usporiadania. Patria sem pravidlá spájania samostatných znakov do postupnosti, do viet, ktoré zodpovedajú normám daného jazyka. Tak môžu byť dva znaky naoko podobné, keďže však patria do iného syntaktického systému, predstavujú celkom odliš-

ny obsah. Tento fakt býva zdrojom omylu. Omylu môže človek podliehať pasívne alebo ho môže vytvárať aktívne, a to zámerne alebo nevedomky, čo vysvetlím za podnadpisom „inšpirácia“. Na tomto mieste ešte uvediem príklady omylu v rámci najznámejšieho a azda aj najprepracovanejšieho, teda hovoreného a písaného jazyka. V slovenčine i v ruštine jestvuje slovo „čerstvý“ – „čerstvý“, no v ruštine znamená „suchý“. Podobne slovenské slovo „úžasný“ v ruštine znamená „hnusný“, slovo „uroda“ v poľštine znamená „krásu“, v ruštine „ohavu“, kým v slovenčine evokuje zatvu, zber. Aby sme neskôr mohli ľahšie pochopiť omyly v čítaní sakrálnych a démonických znakov, uvediem ešte jeden príklad z Lotmana: Film sa podobá svetu, v ktorom žijeme, ktorý vidíme. Rozširovanie tejto podobnosti je jedným zo základných faktorov vývoja filmu ako umenia. Táto podobnosť je však zákernou podobnosťou slov cudzieho jazyka, ktoré sú súzvučné so slovami jazyka vlastného. Vytvára sa dojem porozumenia tam, kde ono vlastne nejestvuje.¹⁵

Znaky môžu vytvárať rôzne kombinácie. Ikonické znaky sa vyznačujú väčšou zrozumiteľnosťou. Predstavme si dopravnú značku – rušeň a tri priečne čiary pod ním. Tento znak sa skladá z dvoch častí: jedna – rušeň – má obrazovú podobu, druhá – tri priečne čiary – konvenčný. Človek, ktorý vie, že jestvuje rušeň a železnice, sa pri pohľade na tento znak dovŕti, že ho upozorňuje na niečo, čo má nejaký vzťah k týmto javom. Poznanie systému dopravných značiek nie je pre pochopenie tejto časti značky nevyhnutnou podmienkou. Pochopenie dolnej časti značky je však už závislé od poznania systému. Alebo: na to, aby sme si mohli prečítať vývesku nad výkladom, treba poznať jazyk, no podľa vystaveného tovaru, ktorý v tomto prípade plní úlohu znaku, vieme, čo si môžeme v obchode kúpiť a nepotrebuje na to poznať žiadny kód. Označenie konvenčnými znakmi je ako zakódované a dá sa pochopiť len na základe poznania šifry. Nie náhodou pri rozhoroch s ľuďmi, ktorí nehovoria našim jazykom, si berieme na pomoc ikonické znaky – kresby. Experimentálne sa dokázalo, že vnímanie ikonických znakov si vyžaduje kratší čas a hoci je tento rozdiel v absolútnych číslach zanedbateľný, predsa stačí na to, aby sme im dali prednosť ako signálom na cestách i na tlačidlách strojov, ktoré si vyžadujú rýchlosť reagovania.

Lotman používa marxistickú dialektiku na vysvetlenie vzťahu medzi znakmi: Ikonický znak tvorí svojou „prirodzenosťou“ a „pochopiteľnosťou“ vlastne antitétu ku konvenčnému znaku. Ikonický znak sám osebe je v určitom zmysle tiež konvenčný. Už sama nevyhnutnosť nahradiť pri zobrazení priestorový trojrozmerný objekt jeho plochým, dvojrozmerným obrazom svedčí o určitej konvenčnosti. Tak v ikonickej kresbe dopravných značiek

s rušňom treba poznať pravidlá priamej projekcie zobrazenia z profilu. Okrem toho sa dá ľahko zistiť, že obraz lokomotívy je len schematický, vyznačuje sa nedostatkom vonkajších detailov a teda je konvenčným znakom, čo sa dá dokázať porovnaním s fotografiou rušňa. No chápeme ho ako ikonický v spojení s čiarami. Dodajme, že tu má ešte miesto konvenčnosť metonymického rázu: obraz rušňa v kvalite svojho obsahu nezahŕňa len sám predmet alebo pojem „rušeň“, ale i pojem „železnice“, ktorý nie je v znaku zobrazený. A tak dokonca i v takomto jednoduchom prípade sa stretávame s tým, že „ikonickosť“ je vzťahovou, a nie absolútnou vlastnosťou. Obraz i slovo sú závislé jeden od druhého a jeden bez druhého v tomto prípade nemôžu jestvovať. Nie je však vylúčená možnosť kombináciou známych znakových komponentov vytvárať nové obsahy, naopak, práve toto je mnohokrát predmetom umeleckej tvorivosti.

Do akej miery sú skonvencionalizované ikonické znaky, o tom sa môžeme presvedčiť, ak si uvedomíme, že ľahkosť ich vnímania je podriadená zákonu, ktorý funguje len vo vnútri jedného a toho istého kultúrneho povedomia. Za jeho hranicami prestávajú byť tieto znaky v priestore a čase zrozumiteľné.¹⁶ Tento Lotmanov výrok nám objasňuje, prečo sú znaky new age nezrozumiteľné pre mnohých kresťanov, napriek tomu, že im je táto inotajná reč implantovaná – ako bude čitateľovi iste zrejme v závere tejto práce - až do najhlbších štruktúr. (New age je ideologický systém nastupujúcej celoplanetárnej novopohanskej kultúry.)

Obrazné znaky vnímame „v menšej miere ako znaky“ než slová. Preto sa dostávajú vo vzťahu k slovu ešte do jednej opozície: „schopné byť prostriedkom klamu – neschopné byť prostriedkom klamu“.¹⁷ V maliarstve starovekého Egypta jestvoval žánér fresiek, ktoré zobrazovali životy faraónov. Maliarstvo sa tu realizovalo v prísne ritualizovaných formách. V prípade, že faraónom bola žena, namaľovala sa vždy ako chlapec a pravé pohľavie zobrazeného objektu sa dalo zistiť až zo slovného sprievodu. V takom prípade bol obraz chlapca výrazom, ktorého obsahom bolo dievča, čo je podľa nášho súčasného vnímania v principiálnom protiklade so samotnou podstatou ikonických znakov. Podobnú absurdnosť v znakovom budeme vnímať neskôr pri strete kultúry života a kultúry smrti alebo inak povedané historicky skonvencionalizovaného odkazu Krista a nástupu vlády Antikrista.

Pre rozoznanie podstatných, zlomových bodov v duchovnom dozrievaní ľudstva je podľa výroku samého Ježiša Krista dôležité poznať a pochopiť znenia čias.

POZNÁMKY:

1. DOUBRAVOVÁ, Jarmila: Semiotika obecná, umenoveďná i hudebná. 1991, s. 3.
2. DOUBRAVOVÁ, s. 7.
3. *Neskôr sa ozrejmi, že toto symbolické spojenie antickej mytológie s Bibliou v perinke rodickej sa exegézy vyrástlo v duchovne sterilnú historicko-kritickú výkladovú metódu. Dnes ju úspešne používajú aj ateisti.*
4. DOUBRAVOVÁ, s. 7.
5. LOTMAN, Jurij Michailovič: Semiotika filmu a problémy filmovej estetiky. 1984, s. 3.
6. JUSKO, Anton a kol.: Didaktika výtvarnej výchovy, SPN Bratislava 1989, str.52
7. DOUBRAVOVÁ, s. 11.
8. JAKOBSON, R.: Lingvistická poetika .1991, s.191.
9. JAKOBSON, s. 192.
10. LOTMAN, Jurij Michailovič: Semiotika filmu a problémy filmovej estetiky. 1984, s.6.
11. Porovnaj LOTMAN, s.3.
12. www.upc.uniba.sk (Úvahy o láske)
13. *Vraj bez peňazi sa dnes ani nenajde...Ja som však nikdy neskúšal jest peniaze. Pýtam si od Boha vždy priamo jeho dary a On sa k tomu hlási. Tak to chápu aj naše deti. Este ako invalid som staval s chlapcami galériu pre postihnutých majstrov. Dcéra vyšla za nami na strechu a - azda pod vplyvom susedovch dievčat - hovorí: „Fii, to je veľká strecha, to bude treba peňazi na jej zakrytie!“ Vtedy desaťročný Miško jej odpovedá: „Laura, čo si sprostá, peniaze by sme dávali na strechu? Tam dáme šindel.“*
14. BUCHTELOVÁ, R. a kol.: Slovník cudzích slov. 1997, s. 290.
15. LOTMAN, Jurij Michailovič: Semiotika filmu a problémy filmovej estetiky. 1984, s. 5.
16. LOTMAN, s. 7.
17. LOTMAN, s. 7.

(Pokračovanie v budúcom čísle)